

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв
Кафедра дошкільної та початкової освіти**

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня: «магістр»

на тему

**Формування екологічної компетентності учнів
засобом проєктної діяльності**

Виконала:

студентка II курсу, 21-м групи

Спеціальності 013 «Початкова освіта»

Панченко Анна Олександрівна

Науковий керівник:

к. б. н., доцент

Коваль Вікторія Олександрівна

Роботу подано до розгляду «___» _____ 2023 року

Студентка

_____

(підпис)

_____

(прізвище, ініціали)

Науковий керівник

_____

(підпис)

_____

(прізвище, ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засіданні кафедри *дошкільної та початкової освіти*

протокол № _____ від «___» _____ 2023 р.

Студентка допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри

_____

(підпис)

Ірина ТУРЧИНА

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Панченко А.О. «Формування екологічної компетентності учнів засобом проєктної діяльності»

Магістерська робота за спеціальністю 013 «Початкова освіта» – Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка; факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв; кафедра дошкільної та початкової освіти, Чернігів, 2023. Магістерську роботу присвячено теоретичному обґрунтуванню та перевірці на практиці організації проєктної діяльності як засобу формування екологічної компетентності учнів.

У першому розділі роботи проаналізовано теоретичні засади екологічної компетентності учнів початкових класів: представлено результати аналізу нормативних джерел та наукової літератури щодо поняття екологічна компетентність; охарактеризовано принципи та педагогічні умови формування екологічної компетентності учнів початкових класів. У другому розділі роботи наведена класифікація та напрями проєктування в освіті; визначено основні умови успішного впровадження проєктної діяльності в освітньому процесі початкової школи; проаналізовано досвід застосування проєктної технології в екологічному вихованні учнів. У третьому розділі роботи представлено результати емпіричного дослідження; доведено ефективність застосування проєктної технології у формуванні екологічної компетентності молодших школярів; розроблено методичні рекомендації щодо використання проєктної технології в процесі формування екологічної компетентності учнів початкової школи.

Ключові слова: проєктна діяльність, екологічна компетентність, учні початкової школи.

ABSTRACT

Panchenko A.O. "Formation of environmental competence of students by means of project activities"

Master's thesis in specialty 013 "Primary education" - T.G. Shevchenko Chernihiv Collegium National University; faculty of preschool, elementary education and arts; Department of Preschool and Elementary Education, Chernihiv, 2023. The master's thesis is devoted to theoretical substantiation and verification in practice of the organization of project activities as a means of forming students' environmental competence.

The first section of the paper analyzes the theoretical foundations of the environmental competence of elementary school students: the results of the analysis of normative sources and scientific literature on the concept of environmental competence are presented; the principles and pedagogical conditions of the formation of environmental competence of elementary school students are characterized. In the second section of the work, the classification and design directions in education are given; the main conditions for the successful implementation of project activities in the educational process of primary school are determined; the experience of using project technology in the environmental education of students is analyzed. The third section of the work presents the results of the empirical study; the effectiveness of the application of project technology in the formation of environmental competence of younger schoolchildren has been proven; methodical recommendations on the use of project technology in the process of forming the environmental competence of elementary school students have been developed.

Keywords: project activity, environmental competence, primary school students.

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	6
ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади екологічної компетентності учнів початкових класів	12
1.1. Екологічна компетентність учнів початкових класів як педагогічна проблема	12
1.2. Принципи формування екологічної компетентності учнів початкових класів	16
1.3. Педагогічні умови формування екологічної компетентності учнів початкових класів	23
Висновки до розділу 1	28
Розділ 2. Метод проєктів у початковій школі як педагогічна технологія	29
2.1. Класифікація та напрями проєктування в освіті	29
2.2. Основні умови успішного впровадження проєктування у початковій школі	39
2.3. З досвіду застосування проєктної технології в екологічному вихованні учнів.	42
Висновки до розділу 2	47
Розділ 3. Експериментальне дослідження ефективності впровадження проєктної діяльності при формуванні екологічної компетентності молодших школярів	48
3.1. Організація та проведення дослідження щодо проєктної технології на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ»	48
3.2. Ефективність впровадження проєктної технології з метою формування екологічної компетентності молодших школярів	61
3.3. Методичні рекомендації щодо використання проєктної технології в процесі формування екологічної компетентності учнів початкової школи	70
Висновки до розділу 3	72
ВИСНОВКИ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	76
Додатки	81

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЗЗСО – заклад загальної середньої освіти

ЯДС – Я досліджую світ

ВСТУП

Людина завжди була головною причиною всіх проблем, з якими стикається природа. Не усвідомлюючи свого місця в природному середовищі, вона в першу чергу шкодить собі та своїм нащадкам. Життя людини тісно пов'язане з природою, яка завжди була для неї джерелом матеріальних і духовних цінностей. Людство зіткнулося з багатьма проблемами, спричиненими споживацьким ставленням людини до природи. Наукові оцінки сучасної глобальної екологічної ситуації не є оптимістичним. Саме тому так важливо дати учням фундамент екологічної компетентності та розвивати особистість, у якої з раннього дитинства жити в гармонії з природою, відчувати себе її частиною і бути уважним до неї стане нормою життя. Зважаючи на актуальність цього питання, все більшої гостроти набуває завдання вдосконалення екологічної освіти серед підростаючого покоління.

Взаємодія людини зі світом природи має значний психолого-педагогічний потенціал, який охоплює психотерапевтичні, естетичні, комунікативні, поведінкові функції. Широкий діапазон впливу природного середовища зобов'язує вчителів, вихователів, психологів цілеспрямовано створювати сприятливі умови для формування екологічно свідомої особистості. У вихованні екологічної свідомості дітей і дорослих необхідно орієнтуватися на екологічну доцільність, не протиставляти людину і природу, вчити збалансовувати потреби.

Завдяки екологічному вихованню дитина не лише пізнає навколишнє середовище, але й формує власне ставлення до нього. Саме у процесі екологічного виховання найбільш виразно розкриваються здібності, розвивається культура почуттів, асоціативне, образне, візуальне сприйняття, які реалізуються в усіх сферах життєдіяльності особистості [7].

Учитель Нової української школи повинен мати здатність ефективно діяти, розв'язуючи стандартні та проблемні методичні задачі під час формування компетентностей визначених Державним стандартом початкової

загальної освіти. Екологічну компетентність здобувача початкової освіти визначають як усвідомлення основ екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів, розуміючи важливість збереження природи для сталого розвитку суспільства. Основні зміни в освіті спрямовані на реалізацію компетентнісного потенціалу предметів, врахування особливостей наскрізних тем навчальних дисциплін [11].

У процесі фахової підготовки майбутніх учителів Нової української школи для ефективного впровадження компетентнісного підходу в освітньому процесі необхідним є не лише розуміння сутності, структури, педагогічних умов, а й шляхів формування екологічної компетентності в учнів початкової школи. Екологічна освіта включає процеси навчання, виховання, розвитку особистості, повинна спрямовуватися на формування екологічної культури як складової системи національного і громадського виховання всіх верств населення України, екологізацію навчальних дисциплін та програм підготовки, а також на професійну екологічну підготовку через базову екологічну освіту [11].

Один із сучасних і перспективних методів навчання – це метод проєктів. Його суть полягає в тому, що робота над проєктом спонукає до інноваційного підходу. Вона вимагає від вчителя використовувати свіжі знання, розвивати вміння діяти самостійно або в команді, шукати і використовувати нову інформацію з різних джерел, а також впроваджувати інформаційно-комп'ютерні технології для вирішення завдань. Він сприяє розвитку критичного мислення та саморозвитку учнів [26, С. 44-45].

Метод проєктів у світовій педагогіці не новий (він виник щонайменше півтора століття тому), але переосмислення і застосування його у нинішній навчальній та культурно-соціальній ситуації дає право говорити про нього як про нову педагогічну технологію. Метод проєктів успішно й активно розвивається, оскільки дає змогу раціонально поєднувати теоретичні знання з

їх практичним застосуванням для вирішення конкретних життєвих проблем сучасності в навчальній діяльності школярів. Часто дослідники називають його і методом, і технологією [11, с. 5].

Метод проєктів був запропонований у 1920-ті роки в США. Виник він на основі філософських ідей, розроблених американським філософом і педагогом Дж. Дьюї, а також його учнем У. Х. Кілпатриком. Цей метод був успішно застосований у педагогічній практиці. Теорія проєктування розвивалася, й проєктна діяльність приваблювала не тільки Дж. Дьюї та У. Х. Кілпатрика, але й філософів К. Попера, науковців Г. Саймона, педагогів, Є. Коллінз, Є. Парекхерст [11, с. 6].

Отже, актуальність обраної теми зумовлена необхідністю удосконалення сучасної системи екологічного виховання молодших школярів у процесі проєктної діяльності та потребою формування екологічно вихованої та компетентної особистості, як активного громадянина суспільства щодо проблем навколишнього середовища.

Мета дослідження – експериментально перевірити ефективність застосування проєктної технології у формуванні екологічної компетентності молодших школярів.

Об'єктом дослідження є освітній процес у початковій школі.

Предметом дослідження є формування екологічної компетентності учнів початкової школи засобом проєктної діяльності.

У відповідності до поставленої мети визначені *завдання дослідження*:

1. Розглянути теоретичні засади формування екологічної компетентності учнів початкових класів.
2. Розглянути особливості організації проєктної діяльності учнів початкової школи.
3. Провести експериментальне дослідження ефективності впровадження проєктної технології з метою формування екологічної компетентності молодших школярів.

4. Розробити методичні рекомендації щодо використання проєктної технології для екологічного виховання учнів початкової школи.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, порівняння, синтез, систематизація, класифікація та узагальнення теоретичних даних, представлених у педагогічній, психологічній та методичній літературі, контент-аналіз); емпіричні (анкетування вчителів початкових класів, учнів, педагогічні спостереження, якісний і кількісний аналіз результатів анкетування, вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду, вивчення і узагальнення шкільної документації).

Практична значущість дослідження полягає у розробці системного підходу щодо впровадження проєктних технологій для формування екологічної компетентності учнів початкової школи.

Матеріали дослідження апробовано на:

- Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю студентів, аспірантів і молодих учених «Крок у науку: дослідження у галузі природничо-математичних дисциплін та методик їх навчання», 1 грудня 2022р.

- Всеукраїнській онлайн-конференції з міжнародною участю «Стратегії та практика організації освітнього процесу в умовах невизначеності: нові виклики та перспективи реалізації», м. Чернігів, 30 травня 2023 р.

По темі експериментального дослідження опубліковані тези:

1. Панченко А. Екологічне виховання молодших школярів засобами проєктних технологій : збірник тез доповідей "Крок у науку: дослідження у галузі природничо – математичних дисциплін та методик їх навчання". Чернігів: НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2022. С. 133-134.

2. Панченко А. Особливості впровадження проєктних технологій у початковій школі: збірник матеріалів доповідей Всеукраїнської онлайн-конференції з міжнародною участю «СТРАТЕГІЇ ТА ПРАКТИКА

ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ: НОВІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ», м. Чернігів, 30 травня 2023 р. Чернігів: НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2023. с.51-53

Дослідження проводилося на базі закладу загальної середньої освіти I ступеня № 25 м. Чернігова. Було задіяно 15 учителів молодшої ланки та 60 учнів.

Структура дослідження. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури, що налічує 48 позицій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

1.1. Екологічна компетентність учнів початкових класів як педагогічна проблема

Однією з головних вимог людства є безпека суспільства, збереження основи життя та природного середовища. У наш час забруднення і неконтрольоване руйнування біосфери відбувається внаслідок руйнування моральних норм і цінностей у свідомості мільйонів людей. Глобальна екологічна криза охопила навіть розвинені країни, тому нагальною необхідністю є оволодіння елементарними екологічними поняттями, знаннями загальних основ природоохоронної діяльності. Важливий етап в екологічній освіті займає молодший шкільний вік. У цей період у дитини формується образ світу, в якому знаходиться місце існуючим екологічним проблемам.

У Державному стандарті початкової освіти виділяють дві взаємопов'язані ключові компетентності – екологічну та компетентність у галузі природничих наук, техніки і технологій. Екологічна компетентність передбачає усвідомлення основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів із розумінням важливості збереження природи для сталого розвитку суспільства [7]. Компетентність у галузі природничих наук, техніки і технологій передбачає формування допитливості, прагнення шукати і пропонувати нові ідеї, самостійно чи в групі спостерігати та досліджувати, формулювати припущення і робити висновки на основі проведених дослідів, пізнавати себе і навколишній світ шляхом спостереження та дослідження.

У процесі формування екологічної компетентності молодого покоління важливим є високий рівень екологічної свідомості самого вчителя, адже учням початкової школи властиве наслідування дій дорослого. Тому вчитель, його дії

та вчинки мають стати прикладом для учнів, водночас вплив педагога на дитячі почуття, емоції – усе це сприяє формуванню екологічних переконань, ціннісних орієнтацій. Учитель Нової української школи повинен мати здатність ефективно діяти, розв’язуючи стандартні та проблемні методичні задачі під час формування компетентностей, визначених Державним стандартом початкової загальної освіти.

У процесі фахової підготовки майбутніх учителів Нової української школи для ефективного впровадження компетентнісного підходу в освітньому процесі необхідним є не лише розуміння сутності, структури, педагогічних умов, а й шляхів формування екологічної компетентності в учнів початкової школи. Екологічна освіта включає процеси навчання, виховання, розвитку особистості, повинна спрямовуватися на формування екологічної культури як складової системи національного і громадського виховання всіх верств населення України, екологізацію навчальних дисциплін та програм підготовки, а також на професійну екологічну підготовку через базову екологічну освіту.

Результатом набуття екологічної компетентності підростаючим поколінням є усвідомлення первинності законів природи по відношенню до соціальних законів, розуміння взаємної залежності та впливу суспільства і природи, власної відповідальності за екологічні проблеми не лише свого регіону проживання, а й світу загалом. У сучасних умовах розвитку суспільного життя і загрози екологічної кризи надзвичайно важливим є набуття учнями екологічної компетентності, адже від рівня сформованості у них вказаної компетентності в найближчому майбутньому буде залежати стан довкілля [21].

При цьому головна роль у процесі набуття учнями екологічної компетентності належить саме школі, адже саме в цей віковий період відбувається становлення основ екологічної компетентності й екологічної культури, цілісного світогляду, що є складовими інтелектуальної сфери

дитини. У цей віковий період у школярів формується система переконань, що здійснюють вплив на потреби і прагнення людини. Діти набувають уміння аргументувати свої судження, доводити істинність чи помилковість окремих положень, робити висновки й узагальнення, розвивається критичність мислення. Усе це впливає на становлення особистості дитини, вироблення свого власного стилю поведінки у взаємовідносинах з природою [21].

Екологічна компетентність виявляється в систематичному прийнятті рішень щодо врахування екологічних наслідків власної діяльності, що чинить певний вплив на довкілля. Основою екологічної компетентності є екологічні знання, досвід практичної діяльності в довкіллі. Набуті екологічні знання є власним надбанням особистості, вони формуються під впливом екологічної інформації. Таку інформацію учні отримують на заняттях із ЯДС.

Основні підходи до змісту, сутності та структури екологічної компетентності, визначення принципів, за якими відбувається формування цієї якості, визначено у працях О.Колонькової, В.Маршицької, О.Пруцакової, Н.Пустовіт, Л.Руденко, Л.Титаренко, С.Шмалей та ін.

На сьогодні єдиного підходу до визначення поняття екологічної компетентності немає. Так, на думку Л.М. Титаренко, на відміну від екологічної культури, яка може мати суспільний і особистісний характер, екологічна компетентність стосується лише особистості [21].

В. Маршицька розглядає екологічну компетентність як здатність особистості до ситуативної діяльності в побуті та природному оточенні, коли набуті екологічні знання, навички, досвід і цінності актуалізуються в умінні приймати рішення і виконувати адекватні дії, усвідомлюючи їх наслідки для довкілля [21].

О. Колонькова говорить про екологічну компетентність як систему знань, умінь та навичок у сфері екологічної діяльності, що відповідають внутрішній позиції та забезпечують кваліфіковане розв'язання екологічно небезпечних ситуацій, спостереження та контроль за дотриманням екологічних вимог у

різних сферах життєдіяльності згідно з екологічним законодавством України [21].

Узагальнюючи підходи різних авторів до розуміння поняття «екологічна компетентність», зазначимо, що її трактують як:

- інтегральний розвиток особистості, що об'єднує нормативний, когнітивний, емоційно-мотиваційний і практичний компоненти та забезпечує здатність виокремлювати, розуміти, оцінювати сучасні екологічні процеси, спрямовані на забезпечення екологічної рівноваги та раціонального природокористування (С. Шмалей) [21];

- характеристику, що дає змогу сучасній особистості відповідально вирішувати життєві ситуації, підпорядковуючи задоволення своїх потреб принципам сталого розвитку (Н. Пустовіт) [21];

- підготовленість і здатність людини до практичного вирішення екологічних завдань, наявності в неї ряду особистісних якостей у поєднанні з необхідним запасом знань і умінь ефективно діяти у проблемних ситуаціях, що виникають у різних сферах діяльності, та знаходити правильні шляхи їх вирішення (Л.Руденко, О. Пруцакова) [21].

За висновками вчених, екологічна освіта здатна впливати на усвідомлення власної причетності до екологічних проблем, врахування у професійній, суспільній і побутовій діяльності наслідків впливу на довкілля й таким чином спрямована на формування екологічно компетентної особистості.

Підсумовуючи, зазначимо, що в теперішніх умовах вирішення екологічних проблем є найбільш пріоритетним для збереження життя на Землі. Саме тому формування екологічної компетентності учнів є одним із найважливіших завдань. Практика показує, що екологізація є складовою частиною оновлення суспільства, яка відображає і формує його свідомість, нове мислення.

1.2. Принципи формування екологічної компетентності учнів початкових класів

При плануванні та виконанні освітньої та природоохоронної роботи з молодшими школярами важливі принципи та засоби, які запускають напрямок та методи екологічної компетентності. Дидактичні принципи виховання представляють собою основні теоретичні концепції, які представляють зміст, форми організації та методи навчального процесу, відображають загальні закономірності виховання. До засобів екологічної компетентності молодших школярів належать предмети, явища та процеси, які відповідають наступним критеріям: по-перше, вони пов'язані з культурними аспектами людства; по-друге, ця культурна інформація міститься в засобах виховання у доступній для учнів формі; по-третє, вони включають в себе аспекти екологічної культури. Засоби екологічної компетентності різноманітні і включають:

Природні об'єкти:

- Природні (зразки ґрунтів, гірських порід, рослини, тварини).
- Створені людиною (прилади, інвентар, гербарії, колекції).

Наочні посібники:

- Об'ємні: а) муляжі (моделі фруктів, овочів, тварин); б) моделі (макети ландшафтів, природних комплексів, рельєфні карти місцевості).
- Площини (фотографії, таблиці, схеми).

Технічні засоби (інтернет, комп'ютер, телевізор і т.д.) [40, с. 71-74].

Загалом, поняття засобів виховання може бути розширене, включаючи матеріальну та духовну культуру (художня, наукова література, радіо, предмети образотворчого, театрального, кіномистецтва тощо), форми і методи виховної роботи (збори, бесіди, конференції, гуртки, ігри, спортивна діяльність), які використовують при застосуванні конкретних методів [11, с. 329-331].

Серед принципів, на яких ми зосередимо увагу, є принцип **єдності свідомості та поведінки у вихованні**. Цей принцип забезпечує свідоме сприйняття та розуміння процесу навчання, формування стійкого інтересу до спільної мети і конкретних завдань, що стоять перед молодшими школярами. З метою виховання такого свідомого ставлення дітей до навчання і підвищення їхньої активності педагогам слід керуватися такими методичними прийомами:

- ✓ пояснювати учням конкретну мету і завдання майбутньої роботи і розкривати її значення;
- ✓ використовувати різноманітні методи виконання завдань і надання навчальному процесу творчого характеру, створюючи на поняттях проблемний результат;
- ✓ об'єктивно оцінювати успіхи, навчальні досягнення і творчу активність молодших школярів;
- ✓ передбачати можливість для дітей думати, аналізувати, порівнювати спостережувані в природі явища і факти, а також діяти самостійно [32].

Дотримання цих педагогічних підходів сприяє успішній реалізації принципу єдності свідомості і поведінки, сприяє розвитку екологічних знань та формуванню екологічної культури молодших школярів.

Принцип систематичності та послідовності має забезпечувати вплив на особистість людини з урахуванням її вікових можливостей і розвитку, поступово розширювати систему вимог до діяльності; забезпечувати доцільну єдність вимог до вихованця з боку вихователів (членів сім'ї, вчителів, вихователів у дошкільних та позашкільних дитячих закладах); створювати оптимальні умови для вияву самостійності вихованця при розв'язанні виховних завдань, дбати про розумне "дотикове" керівництво. Для досягнення систематичності і послідовності важливо:

- ✓ планувати освітньо-виховну роботу заздалегідь, обираючи відповідний навчальний матеріал і визначаючи послідовність його вивчення;
- ✓ забезпечувати регулярність та повторюваність навчальних занять, уникати довгих перерв між ними;
- ✓ поступово укомплектовувати зміст навчального матеріалу, створюючи можливості для самостійного розв'язання завдань учнями;
- ✓ забезпечувати спадкоємність у змісті і методах виховання між початковими і середніми класами, враховуючи вікові особливості та рівень підготовленості дітей.

У практиці реалізації цього принципу дуже важливо підтримувати дидактичні правила, такі як планування відповідно до програми, створення різноманітних завдань, розвиток самостійності учнів і забезпечення прогресивного зростання складності навчального матеріалу. Крім того, для формування екологічної етики учнів і закріплення екологічно грамотних зразків поведінки в природі можна використовувати як реальні, практичні ситуації, так і вербальні (словесні), а також уявні ситуації. Важливо навчитися виражати своє ставлення до подій і запропонувати власні моделі поведінки. Загалом, ефективність екологічної освіти і виховання розвивається не лише рівнем знань, але й активною участю учнів у покращенні природного середовища своєї місцевості [26].

Важливим аспектом у впровадженні раціональної організації освітньо-виховної діяльності для розвитку екологічних знань та виховання екологічної компетентності молодших школярів є **принцип доступності та індивідуалізації**. Цей принцип забезпечує створення умов, що відрізняються віковими особливостями та рівнем підготовленості дітей, з метою забезпечення їх успішного розвитку. Для досягнення цього принципу необхідно виконати наступні аспекти:

- ✓ відбір засобів, форм і методів виховання та навчання, які будуть доступні та зрозумілі для дітей молодшого шкільного віку;

- ✓ диференціація завдань і навчальної програми, з урахуванням нормативів і гігієнічних вимог для цієї вікової групи;
- ✓ використання дидактичних правил, таких як «від легкого до складного», «від відомого до невідомого», «від абстрактного до конкретного», і «від конкретного факту до узагальнення»;
- ✓ розробка навчального матеріалу та завдань, що базуються на вже засвоєних знаннях, уміннях і навичках учнів.

Забезпечення доступності та індивідуалізації допоможе створити сприятливі умови для навчання та розвитку дітей молодшого віку, де навчальний матеріал і завдання вдосконалено, враховуючи їх здатність та готовність.

В екологічній освіті та вихованні молодших школярів великий акцент робиться на принципі **гуманізації та демократизації підходу** до навчально-виховного процесу. Принцип гуманізації і демократизації у вихованні враховує важливість створення сприятливого та доброзичливого середовища для кожного учня. Це означає, що виховання і навчання мають базуватися на відносинах поваги та довіри між учнями та вчителями, а також на добровільному сприйнятті навчального процесу, униканні примусу.

Молодшим школярам має бути надана можливість вибору завдань і форм виконання, враховуючи їх індивідуальні бажання та цікавість. Важливо створити умови для самостійного вибору завдань та залучення дітей до участі в природоохоронних заходах на добровільній основі.

При принципі доступності та індивідуалізації виховання необхідно знати вікові та індивідуальні особливості, здібності та можливості молодших школярів. Залежно від їхнього рівня підготовленості та здібностей, формулюються відповідні завдання та використовуються адекватні методи навчання і виховання.

Для слабших учнів можуть бути запропоновані більш прості завдання, такі як полив квітів або збір матеріалів під час природоохоронних заходів.

Сильніші учні заохочуються до виконання складних завдань, таких як посадка дерева, вивчення поведінки тварин і комах, та інших творчих завдань.

Ці принципи сприяють створенню інклюзивного та гуманного навчального середовища для молодших школярів та сприяють їхньому індивідуальному розвитку в рамках екологічної освіти [44, с.276].

Принцип **інтегрованості виховання** вимагає вибору такого змісту екологічної освіти, який сприяє цільному розвитку загального світогляду та сприйняття молодшими школярами оточуючого світу. Він покликаний розвивати в них усвідомлення різноманітних зв'язків між об'єктами і явищами навколо, включаючи як живу, так і неживу природу.

Принцип забезпечує можливість використання інтегрованих знань з різних предметів навчальної програми (таких як математика, читання, ЯДС, дизайн і технології та інші) у системі початкової освіти. Екологічна освіта і виховання взаємодіють із знаннями цих предметів, що дозволяє створити гармонійний зміст екологічного навчання і виховання молодших школярів.

Це реалізується через створення інтегрованих курсів, таких як «Я досліджую світ», «Дорога в дивосвіт», «Уроки для стійкого розвитку. Моя щаслива планета», які сприяють цільному сприйняттю навколишнього світу, формування екологічного світогляду та розвитку екологічної свідомості, культури молодших школярів [21, с.6].

У процесі виховання молодших школярів необхідно віддавати увагу виконанню вимог **принципу природовідповідності**. Цей принцип забезпечує трактування дітей як природної частини навколишнього середовища, так і врахування їх екологічного добробуту. Реалізація принципу природовідповідності відбувається у відповідності законам фізичного розвитку та здоров'я дітей, створених умов для задоволення їх потреб у руханках, іграх, пізнанні, спілкуванні з природою та іншими людьми, творчості і забезпечує нормальний перехід від одного етапу дитячого розвитку

до іншого. Цей принцип забезпечує побудову системи екологічної освіти та виховання, яка враховує фізичний і психічний розвиток дітей, а також їх статеву різницю. Він спрямований на створення оптимальних умов для розвитку дитини, збереження природних законів дитячого організму та забезпечення їх нормального переходу через різні стадії розвитку дитини [15].

Принцип культуровідповідності є одним із ключових принципів виховання. Він впливає на взаємозв'язок між освітою та культурою як середовищем, що формує та розвиває особистість, а також регулює відносини між вихованням та дитиною як членом культурного суспільства. Культурологічний підхід в екологічній освіті молодших школярів базується на орієнтації всіх його складових на культуру та культурний саморозвиток. Він передбачає створення умов для загального розвитку дітей, формування загальної культури та можливість кожній дитині ознайомитися з досягненнями і розвитком культури сучасного суспільства, з урахуванням їх вікових особливостей [28, с.327].

При реалізації культурологічного підходу в системі екологічного виховання молодших школярів формується загальна культура та виховується дбайливе ставлення до природи. Цей підхід сприяє розвитку різноманітних пізнавальних інтересів, вкладає екологічну культуру та позитивне ставлення дітей до природи.

Особистісно-орієнтований підхід - це принцип виховання, призначений для створення і розвитку особистості як суб'єкта власного життя, історії та культури. Цей підхід обґрунтовується на прагненні кожної людини «бути особистістю», тобто проявляти активність, відрізнятись від інших, впливати на оточуюче середовище, мати власне переконання, духовні цінності та самореалізуватися в соціально значущій діяльності.

Основним аспектом екологічного виховання є процес утворення у школярів уявлення про різноманітні взаємозв'язки в природі. Це включає в себе розуміння того, як життя рослин і тварин залежить від зовнішнього

середовища та впливу людей. Формування таких проявів може відбуватися протягом всього навчального процесу в початковій школі, особливо це безпосереднє спостереження за трудовою діяльністю місцевого населення у своєму рідному регіоні.

Поступова та систематична робота з ознайомлення дітей з природою їхнього регіону полегшує їх здатність розуміти складні природні взаємозв'язки. Діти навчаються виявляти, як різні фактори впливають на життя живих організмів. Наприклад, вони можуть зрозуміти, що для росту рослин потрібна не лише вода, але й тепло, світло та родючий ґрунт. Також вони можуть спостерігати, що риби в акваріумі не можуть існувати в умовах занадто холодної або гарячої, а також забрудненої води, і що вони потребують світла, рослин для їжі та інших факторів для життя.

Цей процес дає дітям можливість переконатися в тому, що діяльність людини може мати важливий вплив на життя живих істот і природне середовище [27, с. 44].

Етнографічний принцип грає важливу роль у процесі екологічного виховання молодших школярів. Він обґрунтовується на естетичних переживаннях та особистій участі в природоохоронній діяльності учнів, що сприяє формуванню їхніх етноекологічних знань і особистих якостей, а також розширює їх пізнавальну активність. Глибина та характер ставлення учнів до природи полягає в розумінні складних взаємозв'язків і впливу різних факторів на природу [44, с.246].

Навчання та виховання на основі етнокраєзнавчого підходу сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів. Це включає в себе творче переосмислення отриманої інформації та розв'язання пізнавальних завдань шляхом самостійних висновків та використання особистого досвіду. Пізнавальна діяльність досягається завдяки взаємодії світоглядних аспектів з практичною діяльністю та усвідомленому активному розвитку етноекологічних знань.

Сучасні педагоги також наголошують на важливості врахування специфічних принципів навчання ЯДС в процесі екологічного виховання молодших школярів. Серед цих принципів слід відзначити:

Принцип сезонності, який передбачає вивчення сезонних змін у природі в певній місцевості через спостереження за змінами у живій та неживій природі протягом різних пір року.

Принцип природоохоронної діяльності, що вимагає вивчення впливу антропогенних факторів на навколишнє середовище при вивченні різних тем курсу. Цей принцип обумовлює використання екологічної освіти та формування екологічної культури учнів.

Принцип інтеграції, який передбачає об'єднання відомостей з різними науками з метою створення цільової картини світу [38, с.22].

Дослідження виявило, що реалізація дидактичних принципів і засобів екологічного виховання в системі початкової освіти сприяє розвитку екологічних знань, вихованню екологічної культури і дбайливого ставлення молодших школярів до природи.

1.3. Педагогічні умови формування екологічної компетентності учнів початкових класів

Педагогічні умови – це набір необхідних можливостей, які створюють сприятливі умови для успішного виконання навчальних завдань. Вони включають у себе зміст навчання, методи навчання, організаційні форми та матеріальні ресурси, необхідні для здійснення навчального процесу [23, с. 153]. Наведемо комплекс основних педагогічних умов навчання для успішного екологічного виховання учнів молодших класів:

✓ Зосередження вчителів на вдосконаленні освітнього процесу для підвищення його ефективності, щоб кожен учень мав можливість здобути успішну освіту.

✓ Поєднання навчання з різноманітною позакласною діяльністю молодших школярів для більш повного розвитку їхньої особистості та формування екологічних цінностей.

✓ Формування у молодших школярів екологічних проявів і перших понять у пізнавальній діяльності є важливою складовою процесу екологічного виховання.

✓ Застосування індивідуального та диференційованого підходу до молодших школярів дозволяє забезпечити їх особливості та потреби в процесі навчання.

✓ Використання ігрової діяльності в екологічному вихованні молодших школярів.

✓ Методична робота з учителями щодо забезпечення ефективності навчального процесу в початкових класах дозволяє підвищити якість екологічного виховання.

✓ Взаємодія вчителя і сім'ї в екологічному вихованні сприяє формуванню позитивного ставлення дітей до природи.

✓ Виховання любові до природи рідного краю є важливою педагогічною умовою для формування екологічної свідомості молодших школярів [13, с.32].

Забезпечення успішності навчання та підтримання оптимальних педагогічних умов сприяють не лише розвитку молодших школярів, але й формуванню їхньої духовної особистості.

Забезпечення «почуття вільного вибору», що означає, що діти усвідомлюють навчальні завдання як щось, що вони самі обрали. Впровадження розвивального підходу, де учні переборюють труднощі навчання та працюють на межі своїх можливостей. Надання дітям можливості «радіти життю» на уроці, що відображає гуманістичну концепцію педагогіки і визнає, що життя дитини сьогодні є найбільшою цінністю. Збереження цих

вимог покращує комфортне самопочуття дитини в школі та сприяє формуванню екологічної компетентності [1].

Важливо також оцінити, що допомога вчителя в подоланні труднощів навчання має позитивний характер і сприяє розвитку дитини. Вона проявляється в поясненнях, порадах, наданні учням впевненості та підтримці, а також організації співпраці між учнями. Такий підхід створює «оптимістично-гуманну» атмосферу [16, с.57].

Урок у цьому контексті розглядається як продовження життя дитини в усій його повноті, де навчання доповнюється іншими радісними аспектами, такими як спілкування з друзями та загальні ігри. Дитяче щасливе дитинство відзначається «радістю життя», яка повинна відобразитися і в навчальній діяльності.

Один із методів стимулювання активної навчальної участі школярів – це регулярне використання групових завдань під час уроків різних предметів, таких як ЯДС, мистецтво, дизайн і технології, фізична культура, позакласне читання та українська мова. Важливо розуміти різноманітні індивідуальні особливості учнів і створювати групи для диференційованого навчання [22, с.5].

Взаємодія між учнями в групах може бути різною: вони можуть спільно працювати над завданням від початку до кінця, кожна група учасників може виконувати свою частину завдання, з якою створюється колективна робота, або ж різні учні можуть починати, продовжувати і завершувати роботу над завданням [22, с.2].

Сучасні методи навчання передбачають раціональне поєднання індивідуальних, групових і фронтальних форм уроку, створення можливостей для активної взаємодії між учнями. Групова навчальна співпраця навчає молодших школярів навичок співпраці, взаємодії та поваги один до одного.

Позакласна робота є ще одним компонентом, що підсилює позитивний вплив навчання на формування екологічної компетентності. Позакласна

робота може бути різноманітною, включаючи як позанавчальні, так і позаурочні заняття. Важливо, щоб ці два напрямки позакласної роботи були взаємопов'язані і співпрацювали між собою, забезпечуючи комплексний підхід до розвитку учнів [38, с.63].

Екологічні поняття формуються у дітей поступово, на основі їх уявлень про важливі ознаки, явища і процеси в природі. Для розвитку цих понять педагоги шукають форми позакласної діяльності, такі як свята, обговорення книг, ігри, екскурсії, бесіди, одноденні походи, зустрічі з батьками та інші.

В учнів початкових класів найчастіше виділяють наступні рівні екологічної освіти:

Середній рівень екологічної освіти характерний для вихованців обмеженої зацікавленості в охороні природи. Вони можуть виявляти певне ставлення до природи, але недостатньо активно долучаються до екологічних ініціатив, частіше діють за ініціативою педагога. Під час роботи з такими дітьми страждають їхні мотиви, такі як бажання отримати визнання від педагога та однокласників. Педагогам слід стимулювати їхню зацікавленість у виконанні завдань, спрямованих на підтримку природи та спільноти однолітків. Індивідуальний підхід до цих учнів забезпечує стимулювання їх ініціативи, розвиток відповідальності за виконану роботу та бажання бути корисними для інших.

Учні з *високим рівнем* екологічної освіти мають глибокі знання про природу, розуміють її важливість та виявляють активну зацікавленість в охороні навколишнього середовища. Вони володіють навичками та вміннями з охорони природи, є ініціаторами екологічних заходів і виявляють чуйність та відповідальність. Індивідуальний підхід до цих учнів забезпечує підтримку та розвиток їх ініціативи, відповідальності та заохочення їх діяльності в охороні природи та в спільноті.

Врахування рівня екологічної освіти молодших школярів дозволяє організувати діяльність, спрямовану на їх розвиток, і забезпечує оптимальний процес формування екологічного виховання.

У сфері екологічного виховання молодших школярів *ігрова діяльність* має важливе значення як у навчанні, так і в позакласній роботі. Гра для дітей означає можливість уявити себе в ролі дорослих і створити уявні положення з певними правилами. Це спосіб, яким діти моделюють соціальні відносини дорослих. Центром гри є роль, яку дитина обирає для себе, і гра завжди повинна бути цікавою та бажаною для дитини. Гра дозволяє дітям відтворити трудові процеси дорослих, які їм ще не доступні в реальному житті [20].

Практикуми також відіграють важливу роль в екологічному вихованні молодших школярів. Під час практикумів велика увага приділяється розробці та захисту екологічних проєктів, а також технологіям проведення різних форм екологічного виховання, такі як екологічні ігри, що здійснюються на природі. Ефективність екологічного виховання молодших школярів залежить від того, наскільки педагоги сприймають екологічні цінності як важливі для життя.

Для забезпечення ефективності екологічного виховання необхідна активна участь сім'ї і батьків [3, с.1]. Вони є організаторами життєдіяльності дитини і можуть активно сприяти роботі з охорони рослин, проводячи бесіди з дітьми, прагнучи вирощувати квіти та рослини на садових ділянках, допомагаючи їм у формуванні гербаріїв та вивченні різних лікарських рослин, а також у проведенні екскурсій по природі та інших заходах.

Висновки до першого розділу

Формування ціннісного ставлення молодших школярів до екологічних проблем робить акцент на вивченні суттєвого аспекту освітнього процесу і розглядає цінні відносини як внутрішній механізм нового розуміння в системі

людина – природа – суспільство, заснований на духовних цінностях, толерантності та гуманізмі.

Під час формування екологічної компетентності молодших школярів необхідно створити систему, в якій усі компоненти освітнього процесу успішно взаємодіють і з урахуванням цілей, завдань, змісту, форм і методів цієї системи, забезпечують необхідні педагогічні умови для ефективного виховного процесу. Серед таких педагогічних умов можуть бути: забезпечення успішного навчання молодших школярів; поєднання навчання з різноманітною позашкільною діяльністю для молодших школярів; формування екологічних проявів і первинних понять у пізнавальній діяльності молодших школярів; індивідуальний і диференційований підхід до молодших школярів; використання ігрової діяльності в екологічному вихованні молодших школярів; методична робота з учителями для забезпечення ефективності педагогічного процесу в початкових класах; взаємодія між вчителем і сім'єю під час екологічного виховання; виховання любові до природи свого регіону.

Для досягнення ефективності екологічного виховання учнів необхідно забезпечити плідну й активну співпрацю між сім'єю, родинною спільнотою, позашкільними закладами та громадськими організаціями.

РОЗДІЛ 2

МЕТОД ПРОЄКТІВ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ

2.1. Класифікація та напрями проєктування в освіті

Відповідно до загальноєвропейських рекомендацій з освіти пріоритетною освітньою метою є підготовка школярів до життя у демократичному суспільстві шляхом запровадження методів викладання навчальних дисциплін, які стимулюють незалежність думки, судження, спонукають до відповідної компетентної діяльності. Зміст в освітній політиці має на меті формування особистості, яка вміє самостійно вчитися, сприймати інформацію, працювати з нею, узагальнювати, аналізувати, осмислювати, творити [4, с. 94].

Пошук шляхів підвищення ефективності процесу навчання привів до розвитку багатьох методів навчання, які сприяють активізації навчального процесу; розвитку пізнавального інтересу школярів; формуванню теоретичного мислення учнів; поетапному формуванню розумових дій; диференціації та індивідуалізації навчання; оптимізації навчання; організації проблемного навчання. Одним з таких методів на сучасному етапі є метод проєктів.

Метод проєктів вважають одним з найперспективніших методів навчання. За своєю сутністю робота над проєктом носить інноваційний характер: вимагає від педагога застосовувати нові знання; виробляє вміння діяти і приймати рішення самостійно чи в складі команди, шукати і застосовувати нову інформацію з різноманітних джерел, використовуючи інформаційно-комп'ютерні технології для виконання завдань, розвиває критичне мислення, саморозвиток [10].

Розвиток освіти ХХІ століття спонукає до необхідності застосування в освітньому процесі інноваційних технологій, концепцій, програм,

методологій. Виникає потреба використання педагогічних технологій, які дають можливість учителям вводити своїх учнів у процес пізнання, спрямовувати їх на прагнення до самостійного отримання знань, тобто сприяти інтелектуальному розвитку особистості. Як засвідчує практика, найдоцільнішим з інновацій є проєктно-тематичний підхід до організації освітнього процесу за моделлю особистісно орієнтованого навчання. Бо саме метод проєктів стимулює розвиток пізнавальних здібностей учнів, сприяє формуванню вмінь самостійно знаходити шляхи розв'язання проблем через різноманітні форми діяльності.

Впровадження проєктного методу в освітній процес має велике значення для початкової школи, оскільки завдяки йому найповніше реалізуються прийоми розумової діяльності, зміни мотиваційної структури особистості, формування умінь навчальної діяльності тощо. Проєктна діяльність є методом, який ґрунтується на дитячих потребах та інтересах, стимулює самостійність, забезпечує єдність інтелектуального, емоційного і морального розвитку. На сучасному етапі реформування шкільної освіти є доцільним і актуальним запровадження освітньої проєктної технології в освітній процес [12, с.47-48].

Проєктування – це специфічний індивідуально-творчий процес, який потребує від кожного учасника оригінальних рішень, водночас – це процес колективної творчості.

Зазначимо що, **метод проєктів** (від грецької – шлях дослідження) – система навчання, у процесі якої учні здобувають знання шляхом планування і виконання практичних завдань (проєктів), які поступово ускладнюються.

Метод проєктів ґрунтується на ідеї спрямованості навчально-пізнавальної діяльності школярів на результат, який можна отримати завдяки вирішенню тієї чи іншої теоретично-практично значущої для учня проблеми. Зовнішній результат можна побачити, осмислити, оцінити, застосувати на практиці.

Внутрішній результат (досвід діяльності) стане надбанням учня, об'єднавши знання і уміння, компетентності і цінності. Саме у молодшому шкільному віці закладається низка ціннісних установок, особистісних якостей і ставлень [26, с.43-53].

Проектна діяльність – це та якісна основа, яка може реалізувати гуманістичний підхід до навчання, оскільки сприяє формуванню творчої особистості, діяльність якої вже в цьому віці спрямована на впровадження власних ідей, перетворення навколишнього середовища (виготовлення моделей, конструкцій), з урахуванням різних потреб за своїми можливостями [25].

Метою навчального проектування є створення педагогом таких умов під час освітнього процесу, за яких його результатом є індивідуальний досвід проектної діяльності учня. Робота над проектом ґрунтується на принципі особистісно орієнтованого навчання та конкретній праці учня, на основі його вільного вибору, з урахуванням інтересів. У свідомості учня, як зазначає О.Пехота, це має такий вигляд: «Усе, що я пізнаю, я знаю, для чого мені потрібно, і де я можу ці знання застосовувати». Для педагога – це прагнення знайти розумний баланс між академічними й прагматичними знаннями, уміннями й навичками [31, с.70].

Метод проектів передбачає формування певної проблеми і поступове її розкриття, розв'язання, з обов'язковою наявністю ідей та гіпотези розв'язання проблеми, чітким плануванням дій, розподілом (якщо йдеться про групову роботу) ролей, тобто наявністю завдань для кожного учасника за умов тісної взаємодії, відповідальності учасників проекту за свою частину роботи, регулярного обговорення проміжних кроків та результатів.

У педагогічній літературі можна знайти різні визначення навчального проекту, але в будь-якому випадку він має відповідати певним *вимогам*, до яких належать: розвиток пізнавальних, творчих навичок учнів, критичного мислення, вміння самостійно здобувати інформацію; забезпечення

можливості для самостійної діяльності учнів – індивідуальної, парної, групової, яку вони реалізують протягом певної значимої для учнів проблеми; презентація підсумків проєктів, що реалізуються, у формі звіту, повідомлення, малюнка чи журналу тощо; співпраця учнів і вчителя.

Ефективність методу проєктів підвищується в тому випадку, коли в навчальному процесі поставлено дослідницьке, творче завдання, для якого потрібні інтегровані знання з різних предметів.

Зміст методу проєктів залежить від багатьох чинників: специфіки навчального предмету, навчального матеріалу, типу проєкту, умов організації діяльності тощо. Наприклад, у природничих науках змістовою основою проєкту є спостереження за об'єктами реальності. Під педагогічним проєктуванням розуміють повноцінний науково-дослідницький акт, який передбачає вивчення соціально-педагогічних закономірностей, виконання комплексу дослідницьких процедур, створення педагогічних умов для стримання творчого проєкту [25, с.42].

Сьогодні проєктування в освіті розвивається за трьома напрямками:

1. Метод проєктів як один із методів інтегрованого навчання дошкільників і школярів, що базується на їх самостійній, творчій, вмотивованій, доцільній, пізнавальній діяльності.

2. Соціальне проєктування з учнями, це особлива діяльність учнів над розв'язанням конкретних соціальних проблем.

3. Проєктування як особлива діяльність педагога, зміст якої – це пошук і створення нових видів педагогічної діяльності, моделей освіти тощо.

Основні завдання проєктної технології в початковій школі на сучасному етапі: формування навичок самостійної діяльності, застосування знань у нестандартних ситуаціях; формування в учнів комунікативних умінь та навичок; формування навичок науково-дослідної роботи.

Проекти, що виконуються в межах сучасного навчально-виховного процесу початкової школи, класифікують за кількома ознаками [26, с.43-53].

1. За діяльністю, що домінує в проекті:

- дослідницькі;
- інформаційні;
- прикладні (практико-орієнтовані);
- творчі;
- ігрові;
- телекомунікаційні (використовуються переважно в четвертому класі за наявності матеріальної бази, фахової підготовки вчителів інформатики, чітким визначенням теми та аудиторії проекту, контроль за їх проведенням).

Враховуючи специфіку навчання дітей початкових класів, слід інтегрувати проекти за домінуючою діяльністю (дослідницько-інформаційний, інформаційно-прикладний, інформаційно-ігровий тощо).

2. За кількістю навчальних предметів, охоплених проектами:

- монопредметні (внутрішньопредметні);
- міжпредметні (інтегрується зміст декількох навчальних предметів);
- надпредметні (містять зміст дисципліни, яка не входить до програми початкової школи).

3. За кількістю учасників проектів:

- індивідуальні;
- парні;
- групові;
- колективні.

4. За тривалістю виконання:

- короткотривалі (міні проекти, що розраховані на термін від

одного до декількох уроків протягом тижня):

- середньотривалі (розраховані від двох тижнів до двох–трьох місяців);
- довготривалі (розраховані на термін один-два семестри і більше).

Практика свідчить, що довготривалі проєкти використовуються досить рідко і потребують спеціальної підготовки учнів, учителя та створення матеріальної технічної бази, залучення батьків і громади.

5. За характером контактів:

- внутрішні (проводяться в межах одного класу);
- однопаралельні та міжпаралельні (проведення в межах паралелі класів);
  - міжшкільні (проводяться із залученням учнів різних шкіл району, міста);
    - обласні;
    - регіональні;
    - всеукраїнські;
    - міжнародні.

Учні початкових класів, як правило, беруть участь у проєктах першого та другого типу.

6. За характером партнерських взаємодій:

- кооперативні;
- змагальні;
- конкурсні [26, с.43-53].

Метод проєктів є інноваційною педагогічною технологією. Він дозволяє найповніше враховувати індивідуальні особливості кожного учня, тобто реалізувати особистісно орієнтований підхід у навчанні, заснований на особистісних характеристиках, що передують досвіду, рівню інтелектуального,

морального та фізичного розвитку дитини. Метод проєктів дозволяє розв'язати проблему мотивації, створити позитивну атмосферу навчання, навчити дітей застосовувати свої знання на практиці для розв'язання життєвих і особистісних проблем.

Визначаючи цінність залучення учнів до проєктної діяльності, Н.Мойсеюк зазначає, що наявним є орієнтування на створення певного матеріального або інтелектуального продукту, а не просте вивчення певної теми, тому що навчальний проєкт – це перш за все форма організації занять, що передбачає комплексний характер діяльності, спрямованої на отримання освітньої продукції всіма її учасниками за певний часовий проміжок [27].

Методикою організації проєктної діяльності передбачено:

- вибір проблеми, обґрунтування практичної значущості її результату (результатів);
- визначення мети й завдань, спрямованих на поетапне її досягнення;
- визначення обсягів навчально-пізнавальної діяльності учнів, засобів і методів досягнення мети, предметного інтегрування; встановлення термінів та поетапної реалізації проєктної діяльності; передбачення можливих утруднень, які відчуватимуть учні у процесі виконання завдань навчального проєкту; прогнозування способів вмотивування учнів до проєктної діяльності;
- формування гіпотези, ідеї реалізації;
- прогнозування можливостей виконавців (виконавця);
- передбачення змісту та способу виконання завдань [47, с.134-136].

Основні напрями діяльності: *пошуковий* (визначення теми проєкту, пошук та аналіз проблеми, висування гіпотези, постановка цілі, обговорення методів дослідження); *аналітичний* (аналіз вхідної інформації, пошук оптимального способу досягнення цілі проєкту, побудова алгоритму

діяльності, поетапне планування роботи); *практичний* (здійснення запланованих етапів); *презентаційний* (оформлення кінцевих результатів, підготовка та проведення презентації); *контрольний* (аналіз результатів, оцінка якості проєктної діяльності).

Необхідною складовою методики організації проєктної діяльності є складання загальної моделі, що розглядається як умовний образ, схема кінцевого результату проєкту.

Залучення учнів до проєктної діяльності передусім спрямоване на: досягнення конкретних цілей; формування ключових компетентностей; формування предметних та дослідницьких умінь.

Організація проєктної діяльності може бути реалізована з використанням різних **підходів**:

- виконання завдань навчального проєкту на уроці або під час проведення серії уроків з певної теми;
- проведення проєктної діяльності в позаурочний час;
- презентація кінцевих результатів безпосередньо на уроці;
- презентація кінцевого інтелектуального (матеріального) продукту під час проведення виховного заходу.

Організація роботи над навчальним проєктом має відповідати таким **вимогам**:

- проєктуватися заздалегідь;
- розроблятися з урахуванням навчально-пізнавальних потреб учнів, конкретних умов, можливостей та зусиль усіх суб'єктів майбутньої проєктної діяльності;
- мати значущість для учнів та їх соціального оточення;
- містити апарат дослідження та його обґрунтування;
- забезпечувати оволодіння учнями новими знаннями, вміннями, компетентностями;

- мати практичну спрямованість;
- бути публічно представленим до початку проведення, у процесі реалізації та по завершенню проєктної діяльності;
- реалізовуватися варіативно (учні класу можуть залучатися до виконання одного проєкту або, об'єднавшись у декілька груп, виконувати одночасно один із декількох проєктів тощо) [47, с.134-136].

Успішна реалізація проєктної технології висуває певні вимоги до вчителя. Педагог початкової школи повинен усвідомлювати, що важливою є розробка етапів дослідницького проєкту й виявлення домінуючої ролі вчителя або учня та ступінь взаємодії суб'єктів «учень-учитель» на різних етапах проєктування. Надаючи учителю роль незалежного консультанта, а учням – активних учасників, тобто не типовість функцій учасників навчально-виховного процесу: учитель виконує роль координатора, консультанта, носія інформації, а учень – активного розробника та виконавця проєкту.

Учителеві початкових класів, який використовує проєктну діяльність, треба чітко уявляти модель тих проєктів, які він створюватиме з учнями.

Досвід роботи показує таку послідовність при застосуванні методу проєктів у початковій школі: від короткотривалих (1-2 уроки) однопредметних проєктів до довготривалих, міжпредметних; від особистих до групових і загальнокласних.

Організовуючи проєктну діяльність у початковій школі, вчитель має враховувати вікові і психолого-фізіологічні особливості дітей молодшого шкільного віку. Забезпечити мотивацію включення молодших школярів в самостійну роботу над проєктом можна за умови, коли проблема проєкту відповідає пізнавальним інтересам учнів і знаходиться в зоні їхнього найближчого розвитку.

Отже, метод проєктів стимулює учнів вирішувати проблеми, які потребують певної суми знань, розвиває критичне мислення; формує навички роботи з інформацією (учні добирають потрібну інформацію, аналізують її, систематизують); допомагає вирішувати пізнавальні і творчі завдання у співпраці, де діти виконують різноманітні ролі.

Метод проєктів має характерні ознаки: наявність певної значущої для учнів проблеми; вихідний момент – інтереси дітей; домінування принципу самостійності у діяльності учнів; використання різноманітних форм діяльності учнів: індивідуальна, парна, групова; зв'язокі теорії з практикою; зв'язок з реальним життям; забезпечення максимальної пізнавальної активності учнів; розвиток творчих навичок учнів; критичного мислення, вмінь самостійно шукати інформацію; використання різноманітних методів, засобів навчання; здійснення монопредметних, міжпредметних та надпредметних зв'язків; інтегрування знань, умінь з різних галузей науки і мистецтва; створення матеріалів, які є різними за змістом і формою, але готові до застосування на практиці; із об'єктів навчання учні перетворюються на суб'єктів навчання; включає в себе елементи особистісно орієнтованого навчання, педагогіки співробітництва, діяльнісного підходу у навчанні.

Гуманізм, увага та повага до особистості учня, позитивні почуття, думки, спрямовані не тільки на навчання але і на розвиток особистості учня – важливі риси проєктного підходу.

Правильне використання методу проєктів у початковій школі дає змогу визначити його ефективним дидактичним засобом активізації пізнавальної діяльності учнів, розвитку їх творчого мислення та формування визначених у них особистісних рис. Саме метод проєктів найповніше забезпечує взаємодію учасників навчально-виховного процесу в умовах особистісно орієнтованого навчання.

Реформування освіти через орієнтацію на проєктну технологію є одним зі шляхів входження України до світового освітнього простору.

2.2. Основні умови успішного впровадження проєктування у початковій школі

Донедавна технологію проєктної діяльності було орієнтовано на середню та старшу ланки шкільного навчання, у початковій школі її використовували рідко. Нова українська школа створює реальні можливості для втілення проєктів у пізнавально-освітній діяльності учнів початкових класів.

Організуючи проєктну діяльність у початковій школі, важливо брати до уваги психологічні особливості молодшого школяра. Проєкти в молодшій школі відрізняються простотою. Учень має чітко уявляти не тільки завдання, що стоїть перед ним, а й шляхи його виконання.

Педагогічний супровід учителя дозволяє молодшим школярам відчувати себе суб'єктами діяльності, ставить кожную дитину в позицію активного учасника. Створює ситуацію успіху, радості, задоволення, обстановку загальної захопленості і творчості, сприяє формуванню у дитини позитивної самооцінки. Отриманий емоційний заряд слугує стимулом для подальших дій, відкриває горизонти творчості, формує активну життєву позицію. Можна з упевненістю сказати, що метод проєктів поєднує навчальну діяльність, у рамках якої формуються базові знання, вміння та навички, з діяльністю творчою, дослідницькою, пов'язану з розвитком індивідуальних задатків учнів, їх пізнавальною активністю, здатністю вирішувати нестандартні завдання.

Метод проєктів підтримується багатьма дидактичними принципами, з – поміж яких виділимо наступні:

- принцип активності (цілеспрямоване активне сприймання учнями проблеми проєкту, її переосмислення та розв'язання);
- принцип продуктивності (прагматична спрямованість діяльності на отримання суб'єктивно чи соціально ціннісного результату);

- принцип технологічності (виконання взаємозумовлених навчальних дій у чітко визначеній послідовності);
- принцип саморозвитку (створення розвивального середовища, у якому в результаті реалізації учнями поставленої мети будуть започатковуватись нові проєкти);
- принцип опори на суб'єктивний досвід учнів (урахування досвіду учня, набутого в процесі сприймання і розуміння ним навколишнього світу);
- принцип зв'язку дослідження з реальним життям (використання навколишнього середовища як лабораторії, в якій відбувається процес пізнання);
- принцип співробітництва й партнерства (об'єднання ресурсів і зусиль задля досягнення спільної мети).

Для шкільної освіти метод проєктів становить інтерес перед усім як спосіб організації проєктної діяльності учнів.

Однак успішному впровадженню проєктування в освітній процес сприяє дотримання наступних умов:

1. Організовуючи проєктну діяльність у початковій школі, учитель має враховувати вікові й психолого-фізіологічні особливості дітей молодшого шкільного віку.

2. Проблема проєкту, яку ми пропонуємо молодшому школяреві, має бути знайомою і цікавою для нього, тому теми дитячих проєктних робіт краще вибирати із змісту навчальних предметів або із близьких до них галузей.

3. Теми учнівських проєктів мають бути різноманітними. Повідомлення теми повинно стати своєрідною рекламною кампанією. Форма її подачі має вплив на створення відповідного мотиваційного середовища, на активність учасників. Це може бути емоційна розповідь, імітація життєвої проблеми, бесіда на основі конкретної ситуації в класі тощо.

4. У роботі з усім класом слід віддавати перевагу рольовим, інформаційним, творчим проєктам — ці види діяльності завжди цікавили молодших школярів.

5. У ролі перших проєктів у початковій школі варто обрати групові. Це надасть можливість диференційовано розподілити проєктне завдання: після здійснення проєкту кожна дитина вважатиме себе здатною брати участь у його виконанні.

6. Контроль за виконанням проєктних завдань має бути ретельним, адже теоретичних, практичних знань та вмінь у молодших школярів ще бракує.

7. Значну увагу необхідно приділяти презентації проєктів: запрошувати на неї батьків, учнів інших класів (такий підхід створює мотивацію для подальшої роботи).

8. Оцінка виконаних проєктів має носити стимулюючий характер. У початковій школі має бути відзначений кожний учень, який брав участь у виконанні проєкту.

Проєктна діяльність молодших школярів має певні особливості організації. Оскільки у молодших школярів домінує наочно-образне мислення, інтерес до навколишнього світу підштовхує дітей до вибору теми, яка має конкретний зміст і виразне практичне втілення. У програмах теми проєктів тісно переплетені зі змістом основного навчального матеріалу, що забезпечує усвідомлення соціальної значущості проблеми, яку необхідно розв'язати, мотивує учнів до самостійної роботи [6, с. 47].

Тривалість виконання навчального проєкту або дослідження в 1-2-му класах доцільно обмежити 1-2-ма тижнями в режимі урочно-позаурочних занять одним або спареними уроками. Важливо щоб проєкти не були довгостроковими, оскільки дітям складно тривалий час утримувати інтерес до одного і того ж питання. У 3-4-му класах тривалість проєкту можна збільшити від 1-го до 2-3-х місяців. Учитель має пам'ятати, що молодші школярі ще не

вміють працювати самостійно впродовж тривалого часу. Тому вони потребують з боку дорослих систематичної допомоги, аналізу й націлювання на наступний етап роботи. Для підтримки мотивації й керівництва роботою над проєктом його слід поділити на чотири-п'ять, або шість етапів, залежно від поставлених завдань, змісту і тривалості роботи (зазначимо, що у старших класах таких етапів може бути три).

У початкових класах учні ще не вміють працювати з науковопізнавальною літературою – виділяти головне, систематизувати, робити узагальнення. Їм складно планувати свою діяльність. Вони тільки починають вчитися бути дослідниками, тому педагог має бути тактовним відчувати прагнення і старання дітей, підтримати їхню ініціативу та спрямовувати їх на самостійний пошук. Великої уваги вимагає також процес осмислення, цілеспрямованого набуття та засвоєння знань, необхідних для реалізації проєкту, постановки навчальної мети та оволодіння прийомами проєктування. Тому у процесі роботи корисними будуть такі запитання: «Чи все ви знаєте, щоб виконати завдання проєкту?», «Яку інформацію вам треба отримати?», «До яких джерел інформації слід звернутися (Інтернет, довідники, художня література, підручники)?», «Які вміння знадобляться для виконання цього проєкту?» «Чи володієте ви цими вміннями в достатній мірі?» Яким чином ви зможете опанувати ці вміння?» «Де ще знадобляться вам такі вміння?» тощо [6, с. 47].

2.3. З досвіду застосування проєктної технології в екологічному вихованні учнів.

Для визначення рівня обізнаності вчителів початкових класів з проєктної технології навчання та її впровадження ними у навчальний процес, було проведено анкетування у школі м. Чернігова (зміст анкет подано у додатках А-В).

В анкетуванні брали участь 15 вчителів. Анкетування було анонімним і його узагальнені результати представлені в діаграмах. Було виявлено, що 9 з них (60 %) активно використовують у своїй роботі проєктну технологію навчання, 6 респондентів (40 %) мають загальне уявлення про проєктну технологію навчання. Результати опитування стосовно частоти використання проєктної технології зображено на рис. 2.1.

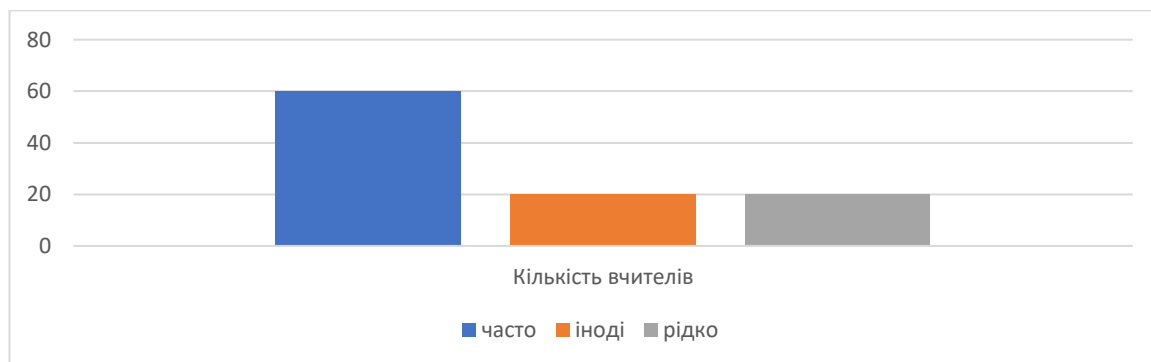

Рис. 2.1. Частота використання проєктної технології учителями, %

На питання: «Чи використовуєте Ви у своїй роботі з учнями проєктну технологію навчання?» 9 вчителів (60 %) відповіли, що доволі часто використовують проєктну технологію у своїй педагогічній діяльності, 3 педагога (20 %) відмітили, що використовують цю технологію іноді, 3 вчителів (20 %) використовують її зрідка.

На думку 2 опитаних (13,3 %), використання проєктної технології значно сприяє підвищенню ефективності роботи і 4 (26, 6 %) відповіли, що сприяє в деякій мірі. На запитання: «На яких уроках Ви використовуєте проєктну технологію навчання?» жоден вчитель не відмітив урок математики, 2 (13, 3 %) - урок української мови, 4 (26, 6 %) – літературне читання, 5 (33, 3 %) - інтегрований курс «Я досліджую світ», 3 (20 %) - мистецтво, 3 (20 %) – дизайн і технології (рис. 2.2.).

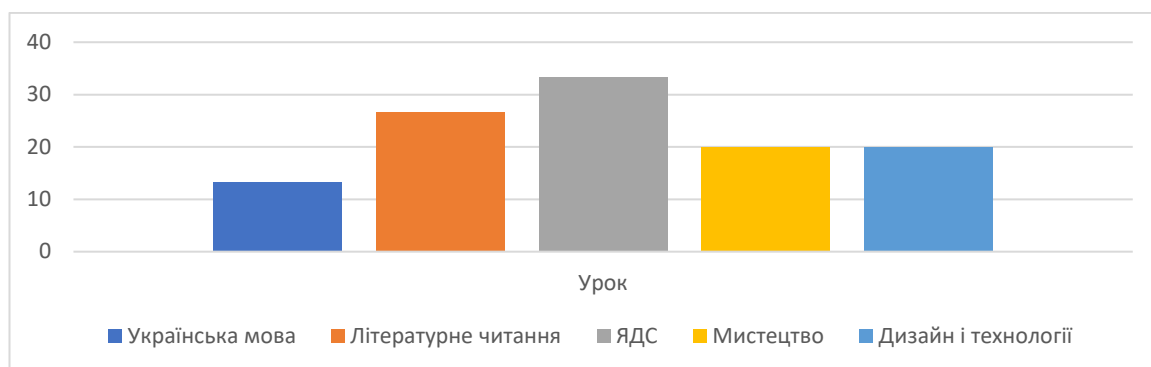

Рис. 2.2. Уроки, на яких найчастіше використовується проєктна технологія, %

На прохання навести приклади тем проєктів, які виконували учні опитаних вчителів, можна відмітити такі відповіді, як: «Українська мова - «Текст». «Речення», «Частини мови» (3-4 клас). Літературне читання - «Опис героя за складеним самостійно планом» (4 клас). Я досліджую світ - «Славетні українці», «Тварини навесні», «Тварини лісів». Мистецтво - «Пори року».

На запитання: «Які проєкти Ви здебільшого пропонуєте виконати учням?» 5 респондентів (33,3 %) вказали на однопредметні, 5 (33,3 %) - багатопредметні, жоден - метапредметні. 2 вчителів (13, 3 %) використовують короткотривалі проєкти, 2 (13, 3 %) - короткотривалі та середньотривалі, жоден - довготривалі. Один з опитаних вказав, що використовує всі ці види проєктів.

Також анкета містила питання: «Які проєкти найчастіше Ви пропонуєте виконувати учням? Чому?». На нього 3 вчителі (13, 3 %) відмітили парні, 5 вчителів (33, 3 %) схильні використовувати різні типи роботи одночасно: індивідуальні, парні, групові; індивідуальні, групові; індивідуальні, парні; індивідуальні, парні, групові, колективні. Педагоги пояснили, що індивідуальні проєкти допомагають розвитку самостійності, відповідальності. Парні - для розвитку підтримки і взаємодопомоги. Деякі впевнені, що діти краще працюють у парах, ніж в інших формах. Загалом більшість опитаних впевнені, що необхідно чергувати їх для збільшення ефективності навчально-виховного процесу, для урізноманітнення та зацікавлення дітей. Учні

опитаних педагогів, за їх словами, проводять презентації проєктів у різноманітних формах: у вигляді презентацій, повідомлень, доповідей, конференцій, виступів, виставок, розповідей, диспутів-донесень інформації, настінних газет і творчих робіт.

Більшість педагогів (33, 3 %) стверджують, що під час створення і презентації проєктів учнями вони спостерігають високу зацікавленість, активність. Проте 2 (13, 3 %) відмітили посередній інтерес, жоден - слабку зацікавленість класу. На думку 2 респондентів (13, 3 %) використання проєктної технології навчання сприяє незначному підвищенню якості знань учнів, 5 (33, 3 %) - впевнені, що якість знань учнів значно підвищується за умови використання проєктної технології навчання. На запитання: «Чого особисто Вам не вистачає для введення проєктної технології в роботу з учнями?» 2 опитаних вчителів (13, 3 %) відмітили недостатність інформації про проєктну технологію навчання, інші потребують одночасно досвіду впровадження цієї технології, часу, матеріального забезпечення. Жоден з опитаних не вважає використання проєктної технології у процесі навчання учнів початкової школи недоцільним.

Опрацьовані анкети дозволяють зробити висновок, що проєктну технологію використовують всі опитані вчителі, педагоги вказують на високу ефективність та результативність цієї технології. Слід відмітити те, що за результатами анкетування діти виявляють високий рівень зацікавленості, підвищення активності у засвоєнні знань за допомогою проєктної технології. 70% опитаних учителів вважають, що основною перевагою проєктного навчання є можливість отримання реального, наочного результату своєї діяльності, що є надзвичайно важливим для молодших школярів. По-перше, в умовах НУШ вчитель не має право оцінювати навчальну діяльність дитини, по-друге, дуже часто діти молодшого шкільного віку втрачають інтерес до монотонних навчальних процесів і їх увага розфокусовується. Проєкт, із реальним результатом, створеним власноруч, приносить не лише задоволення,

але і можливість отримання практично-корисного досвіду. 20% респондентів подобається також і те, що під час проєктної діяльності діти отримують можливість працювати у групі, а тим самим розвивають свої комунікативні навички та соціалізуються.

Також варто зазначити, що проєктну технологію навчання вчителі не використовують через недостатнє фінансування та дефіцит інформації з цієї технології. За результатами анкетування вчителів можна зробити висновок, що проєктна технологія навчання буде активніше застосовуватися за умов проведення просвітницької діяльності серед вчителів-практиків щодо можливостей використання проєктної технології навчання у початковій школі.

Варто зазначити, що із опитаних вчителів лише двоє використовували проєктну технологію з метою екологічного виховання учнів. Так, діти працювали над практичним, короткотривалим, колективним екологічним проєктом «Допоможи пташці». За допомогою батьків вони виготовили годівнички для птахів, принесли корм. Обговоривши на уроці способи допомоги пернатим взимку, в післяурочний час вони вирушили розвішувати пташині їдальні до шкільного подвір'я та в найближчі двори. Таким чином, учні вчилися бережно ставитись до природи, співчувати слабшим.

У 4-му класі найбільш вдало було проведено проєкт «Океани Землі». Діти працювали у групах, кожен відповідав за свій «фронт роботи». Одні шукали інформацію про загальні характеристики океанів, їх розташування на карті, інші - про рослинний світ, ще інші - про тварин. Обговорювалися екологічні проблеми водойм. Спільно працювали над створенням кінцевого продукту проєкту. Під час підсумкового уроку учні презентували свої проєкти, систематизували свої знання за допомогою різних форм та методів, зокрема, була проведена практична робота з атласами та контурними картами.

У 2-му класі впродовж жовтня стартував проєкт «Перевір себе: що я знаю про природу восени?». Робота проводилася в тісному контакті із

батьками, за їх допомоги. Учні класу розділилися на групи за певними здібностями, уподобаннями. «Метеорологи» вивчали зміни у неживій природі, зокрема, за допомогою гномона спостерігали за висотою сонця, робили певні висновки про залежність від висоти сонця температури повітря, тривалості дня. «Біологи» вивчали життя рослин восени. «Дослідники» знайомились із життям комах та риби. «Зоологи»- птахів, «Спостерігачі»- звірів. Зібравши інформацію, відбулося виготовлення кінцевого продукту проєкту: стінгазету, альбом, книгу-розгортку, буклет, маски для інсценізації тощо.

Вчителі відмічають, що найбільшою проблемою під час роботи над проєктами було те, що діти, а часто і батьки, не вміють вибирати із великого об'єму інформації найголовніше, найсуттєвіше. Вчителю дістається витончена ноша допомогти, порадити, підказати усім, спрямувати у правильне русло. Складно, але усі діти без винятку вчаться виступати перед аудиторією, стверджуючи: «Я можу, я вмію, я розумію, я застосовую».

Висновки до другого розділу

Метод проєктів стимулює учнів вирішувати проблеми, які потребують певної суми знань, розвиває критичне мислення; формує навички роботи з інформацією (учні добирають потрібну інформацію, аналізують її, систематизують); допомагає вирішувати пізнавальні і творчі завдання у співпраці, де діти виконують різноманітні ролі. Гуманізм, увага та повага до особистості учня, позитивні почуття, думки, спрямовані не тільки на навчання але і на розвиток особистості учня – важливі риси проєктного підходу.

Правильне використання методу проєктів у початковій школі дає змогу визначити його ефективним дидактичним засобом активізації пізнавальної діяльності учнів, розвитку їх творчого мислення та формування визначених у них особистісних рис. Саме метод проєктів найповніше забезпечує взаємодію

учасників навчально-виховного процесу в умовах особистісно орієнтованого навчання.

Отже, за умови врахування особливостей втілення проєкту, таких як види, форми проведення, структура, послідовність виконання, можливі результати, - проєкт під час уроку стає організованою, чіткою, змістовною, ефективною формою засвоєння учнями знань, формування умінь і навичок, крім цього, досвід у діяльності сприяє розвитку цілісної, гармонійної особистості учня, що є провідним завданням сучасної традиційної системи освіти.

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИ ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

3.1. Організація та проведення дослідження щодо проєктної технології на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ»

Експериментальне дослідження проводилося на базі ЗОШ I ступеня №25 м. Чернігова. До експерименту було залучено 60 учнів початкової школи.

Експериментальне дослідження умовно можна поділити на такі етапи:

Підготовчий – вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду використання проєктної діяльності; аналіз педагогічної і психологічної літератури з проблеми дослідження.

Констатувальний – визначення основних напрямів, критеріїв, показників дослідження на основі аналізу педагогічного досвіду; історикопедагогічний аналіз становлення і розвитку методу проєктів, теоретичне обґрунтування застосування проєктної діяльності екологічного спрямування; розробка програми педагогічного експерименту; проведення констатувального експерименту.

Пошуковий – визначення умов, за яких відбувається організація та проведення проєктної діяльності екологічного спрямування.

Формувальний – експериментальна апробація запропонованої методики формування екологічної компетентності учнів початкової школи засобом проєктної діяльності.

Узагальнюючий – аналіз підсумків формувального експерименту; проведення контрольної діагностики; обробка й узагальнення результатів теоретичного дослідження та емпіричної бази даних; оформлення кваліфікаційної роботи.

Розглянемо кожний етап детально. На першому підготовчому етапі нашого дослідження нами було вивчено вітчизняний та зарубіжний досвід використання проєктної діяльності таких особистостей: Дж. Дьюї, В. Кілпатрик, К. Попера, Г. Саймона, Є. Коллінз, Є. Парекхерст, Т. Супрун, С. Шацький, М. Кларін, Л. Ващенко, О. Пометун та інших. Проведено розвідку педагогічної і психологічної літератури з проблеми дослідження. А саме: О. Талгіна – «Метод проєктів на уроках біології» [40]; З. Філончук – «Інтегровані проєкти. Екологічна безпека та сталий розвиток» [44]; О. Янкович, Л. Романишина, М. Бойко, Н. Лупак, Л. Паламарчук – «Освітні технології у короткому викладі» [32] та інші. Виявлено, що у наукових джерелах, у яких розглядається підготовка майбутніх вчителів до організації і впровадження проєктної діяльності екологічного спрямування, робиться більший акцент на старшій школі, досліджень початкової школи значно менше.

Під час другого, констатувального етапу нами були визначені основні напрямки дослідження, критерії: системноструктурне уявлення про проєктну діяльність, умови та способи розвитку ключових компетентностей, володіння способами організації проєктної діяльності та визначено їх показники. Проаналізовано становлення і розвиток методу проєктів, теоретично обґрунтоване застосування проєктної діяльності екологічного спрямування. Розроблено програму педагогічного експерименту: визначення методів дослідження, які будуть використовуватись на констатувальному, формуальному та узагальнюючому етапах дослідження; розроблено план дослідження; обрано групи школярів, які будуть приймати участь в дослідженні, розроблено план практичної діяльності. Проведення констатувального експерименту. Дослідження проводилось з метою визначення досвіду впровадження проєктної діяльності учителями початкової школи, зокрема проєктної діяльності екологічного спрямування. Для проведення дослідження нами було використано метод анкетування.

Метою інтегрованого курсу «Я досліджую світ» є особистісний розвиток молодших школярів на основі формування цілісного образу світу в процесі засвоєння різних видів соціального досвіду, який охоплює систему інтегрованих знань про природу і суспільство, безпеку життєдіяльності, ціннісні орієнтації в різних сферах життєдіяльності та соціальної практики, способи дослідницької поведінки, які характеризують здатність учнів розв'язувати практичні задачі. Одним із завдань досягнення цієї мети є: формування дослідницьких умінь, опанування доступних способів пізнання предметів і явищ природи і суспільного життя (спостереження, обстеження, дослід, практична робота, вимірювання, систематизація, класифікація, встановлення логічної та часової послідовності подій, критична оцінка побаченого (почутого), встановлення зв'язків і залежностей в природі і суспільстві; між станом довкілля і діяльністю людини, вплив поведінки на здоров'я та безпеку, залежність результату роботи від докладених зусиль).

Нами було зроблено аналіз наявних підручників для інтегрованого курсу «Я досліджую світ» на предмет організації проєктного навчання екологічного спрямування. Проаналізувавши інформацію із сайту Інституту модернізації змісту освіти, де розміщено електронні версії підручників, з'ясовано, що за типовими освітніми програмами НУШ 1 (О. Савченко) і НУШ 2 (Р. Шияна) розроблено декілька варіантів підручників. Проєктне навчання представлено у більшості підручників «Я досліджую світ» наступним чином: подано теми і план виконання проєкту. Наведемо приклади використання проєктної діяльності за підручниками «Я досліджую світ» 1-3 клас, за програмами О. Я. Савченко, Р. Б. Шияна. Дані представлені в таблиці 3.1.

Аналізуючи зміст підручників, можливо зазначити чимало позитивних моментів, які мають багато дидактичних можливостей для застосування методу проєктів. Здійснений аналіз засвідчує, що навчальні

проекти у більшості тем носять інтегрований характер і спрямовані на формування досвіду практичної діяльності учнів [9].

Таблиця 3.1.

Аналіз підручників «Я досліджую світ»

Підручники	Тематика проєктів екологічного спрямування	Екологічний напрямок
1	2	3
1 клас		
<i>За типовою програмою НУШ 1</i>		
Бібік Н. М., Бондарчук Г. П. Я досліджую світ : підручник інтегрованого курсу для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Харків : Ранок, 2018.	Створити «Книжку Осені».	Створення умов для формування у дитини естетичного сприймання, як основи ціннісного ставлення до природи. Розвивати вміння бачити і відчувати красу об'єктів і явищ природи, милуватися і захоплюватися ними; допитливість, інтерес до експериментування та заохочувати до дослідницької діяльності в природі
	Створити книжку «Зимовісторінки».	
	Створити книжечку «Весна».	
	Створити «Книжку літа».	
Гільберг Т. Г., Тарнавська С. С., Гнатюк О. В. Павич Н. М. Я досліджую світ : підручник інтегрованого курсу для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Харків : Генеза, 2018.	Міні-проєкт «Органи чуття».	Поняття про органи, за допомогою яких людина пізнає навколишній світ; продовжувати розвивати зацікавленість процесом пізнання себе та своїх можливостей; виховувати дбайливе ставлення до органів чуття
	Дослідницький проєкт «Спостереження за домашньою тваринкою, рослиною».	Формувати первинні уявлення учнів про тварин / рослини, про правила догляду за тваринами / рослинами; розвивати вміння спостерігати за ними; виховувати любов до тварин та рослин і навколишнього світу
<i>За типовою програмою НУШ 2</i>		
Волощенко О. В., Козак О. П., Остапенко Г. С. Я досліджую світ : підручник інтегрованого курсу для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Київ : Світич, 2018.	Родинний проєкт «Мої друзі рослини і тварини».	Формувати первинні уявлення учнів про тварин / рослини, про правила догляду за тваринами / рослинами; розвивати вміння спостерігати за ними; виховувати любов до тварин та рослин і навколишнього світу.
	Створити «Колекцію осіннього листя».	Створення умов для формування у дитини естетичного сприймання, як основи ціннісного ставлення до природи. Розвивати вміння бачити і відчувати красу об'єктів і явищ природи, милуватися і захоплюва-

		тися ними
	Скласти правила користування водою.	Формувати уявлення про властивості води; розкрити значення води для рослин, тварин, людини; розвивати активне пізнавальне ставлення до природи, дослідницький підхід; виховувати бережливе ставлення до води
	Виготовити годівничку.	Сформувати знання учнів про навколишнє середовище, взаємозв'язок людини з природою, розвиває інтерес до проблем екології, формує почуття бережливого ставлення до тваринного світу, бажання захищати, допомагати, дбати про чисельність та видовий склад птахів
	Зробити книгу «Корисні та шкідливі продукти».	Ознайомитись з корисними та шкідливими продуктами харчування, їхнім впливом на організм; пропагувати здорове харчування, розглянувши причинно-наслідкові зв'язки
2 клас		
<i>За типовою програмою НУШ 1</i>		
Я досліджую світ Корнієнко М. М., Крамаровська С. М., Зарецька І. Т.: підручник для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Харків : Ранок, 2019.	Щоденник спостережень «Жива і нежива природа».	Сформувати знання учнів про навколишнє середовище, взаємозв'язок людини з природою, живої природи з неживою тощо, розвиває інтерес до проблем екології
	Створити мапу захоплень свого класу.	Можливо хтось захоплюється питаннями екологічного змісту
	Створити плакат «Водойми нашого краю».	Вивчення природних багатств рідного краю, розкрити значення води для рослин, тварин, людини; розвивати активне пізнавальне ставлення до природи, дослідницький підхід; виховувати бережливе ставлення до води
	Створити книжку «Пісня осені».	Створення умов для формування у дитини естетичного сприймання, як основи ціннісного ставлення до природи. Розвивати вміння бачити і відчувати красу об'єктів і явищ природи, милуватися і захоплюватися ними; допитливість, інтерес до експериментування та

		заохочувати до дослідницької діяльності в природі
	Створити проєкт «Розумний дім».	Формувати розуміння характерних рис "розумного будинку": енергоефективність, екологічність, автономність, функціональність
	Проєкт «Мандруємо світом».	Можна додати екологічну складову до вивчення країн світу, вказати на рослинний та тваринний світ
Гільберг Т. Г., Тарнавська С. С., Гнатюк О. В., Павич Н. М. Я досліджую світ : підручник інтегрованого курсу для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Харків : Генеза, 2019.	Проєкт «Птахам на допомогу!».	Сформувати знання учнів про навколишнє середовище, взаємозв'язок людини з природою, розвиває інтерес до проблем екології, формує почуття бережливого ставлення до тваринного світу, бажання захищати, допомагати, дбати про чисельність та видовий склад птахів
	Міні-проєкт «Мої потреби».	Привернути увагу до глобальної проблеми побутових відходів, а також до участі у впорядкуванні та благоустрою міської території; інформативно формувати екологічну культуру школярів, прищеплювати учням усвідомлення відповідальності за утримання в належному стані місця проживання; роз'яснення необхідності збереження навколишнього середовища.
	Проєкт «Травневий хрущ: користь чи шкода?».	Дізнатися про весняного жука, його будову, де він мешкає та чим харчується, а також допоможе прийти до висновку, що кожна жива істота на Землі має своє призначення
	Міні-проєкт «Перелітні птахи».	Формувати уявлення про перелітних птахів; учити виступати перед аудиторією; формувати вміння висловлювати думки, вміння працювати з довідковою літературою; розвивати навички роботи в групі; виховувати дбайливе ставлення до природи, чуйність, милосердя, усвідомлення того, що життя пернатих друзів може залежати від людини.

	Проект «Книга скарг природи».	Розширити знання учнів про природоохоронну діяльність людей, сприяти розвитку цінних орієнтирів у екологічному напрямку, розвивати уяву, творче мислення, формувати навички групової і парної роботи; виховувати гуманну, соціальну, активну особистість, спроможну розуміти і любити навколишній світ, природу, бережно ставитись до неї
Я досліджую світ : підручник інтегрованого курсу для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Грущинська І. Хитра З. М. Київ : УОВЦ «Оріон», 2019.	Родинний проект «Коли япочуваюся щасливо й безпечно?».	Можна інформативно формувати екологічну культуру школярів, прищеплювати учням усвідомлення відповідальності за утримання в належному стані місця проживання; роз'яснення необхідності збереження навколишнього середовища
	Родинний проект «Які птахи прилітають до моєї годівнички взимку?».	Сформувати знання учнів про навколишнє середовище, взаємозв'язок людини з природою, розвиває інтерес до проблем екології, формує почуття бережливого ставлення до тваринного світу, бажання захищати, допомагати, дбати про чисельність та видовий склад птахів
	Родинний проект «Яку країну я мрію відвідати?».	Можна додати екологічну складову до вивчення країн світу, вказати на рослинний та тваринний світ
	Родинний проект «Яка пора року мені подобається найбільше?».	Створення умов для формування у дитини естетичного сприймання, як основи ціннісного ставлення до природи. Розвивати уміння бачити і відчувати красу об'єктів і явищ природи, милуватися і захоплюватися ними; допитливість, інтерес до експериментування та заохочувати до дослідницької діяльності в природі
<i>За типовою програмою НУШ 2</i>		
Волощенко О. В., Козак О. П., Остапенко Г. С. Я досліджую світ :	Індивідуальний проект «Як я змінився\змінилася за час навчання у школі».	Можна додати екологічну складову

підручник інтегрованого курсу для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Київ : Світич, 2019.	Створити колаж «Спільні захоплення».	Можна додати екологічну складову
	Скласти розпорядок вихідного дня.	Можна додати екологічну складову
	Проект «Видатні винахідники».	Можна додати екологічну складову
3 клас		
<i>За типовою програмою НУШ 1</i>		
Я досліджую світ : підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Харків : Ранок, 2020.	Проект-дослідження «Як я впливаю на довкілля».	Поглибити поняття про довкілля, показати негативний вплив діяльності людини на довкілля; разом з учнями розробити правила, які допомагають зменшувати шкідливий вплив на довкілля. розвивати логічне мислення, вміння і навички працювати з додатковою літературою, систематизувати та узагальнювати матеріал, вибирати головне, робити висновки. виховувати почуття відповідальності за долю рідної Землі, за майбутнє планети, дбайливе ставлення до природи, особисту відповідальність за охорону навколишнього середовища.
	Проект дослідження «Ми громадяни України».	Можна додати екологічну складову
	Проект дослідження «Пізнаємо рідний край».	Вчити учнів досліджувати історію свого краю, природу, тваринний і рослинний світ, показати негативний вплив діяльності людини на довкілля; разом з учнями розробити правила, які допомагають зменшувати шкідливий вплив на довкілля. розвивати логічне мислення, вміння і навички працювати з додатковою літературою, систематизувати та узагальнювати матеріал, вибирати головне, робити висновки. виховувати почуття відповідальності за долю рідної Землі, за майбутнє планети, дбайливе ставлення до природи, особисту відповідальність за охорону навколишнього середовища.

	Проект «Наші домашні улюбленці».	Формувати первинні уявлення учнів про тварин, про правила догляду за тваринами; розвивати вміння спостерігати за ними; виховувати любов до тварин і навколишнього світу
	Проект «Рудий кіт і його друзі».	Формувати первинні уявлення учнів про тварин, про правила догляду за тваринами; розвивати вміння спостерігати за ними; виховувати любов до тварин і навколишнього світу
Гільберг Т. Г., Тарнавська С. С., Гнатюк О. В., Павич Н. М. Я досліджую світ : підручник інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Київ : Генеза, 2020.	Проект «Наші обов'язки».	Можна додати екологічну складову
	Проект «Рослини – символи України».	Формувати первинні уявлення учнів про рослини, виховувати любов до навколишнього світу
	Проект «Гордість України».	Можна додати екологічну складову
	Груповий проект «Ми любимо нашу Україну!».	Можна додати екологічну складову
Я досліджую світ : підручник інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої освіти(у 2-х частинах). Грущинська І. В., Хитра З. М. Київ : УОВЦ «Оріон», 2020.	Родинний проект «Моя добра справа для неживої природи. Яку цінність мають повітря, вода, гірські породи та ґрунти для людини?».	Показати вплив діяльності людини на довкілля; разом з учнями розробити правила, які допомагають зменшувати шкідливий вплив на довкілля. розвивати логічне мислення, виховувати почуття відповідальності за долю рідної Землі, за майбутнє планети, дбайливе ставлення до природи, особисту відповідальність за охорону навколишнього середовища.
	Родинний проект «Моя добра справа для живої природи. Яку цінність становлять рослини, тварини, гриби та бактерії для людини?».	Показати вплив діяльності людини на довкілля; разом з учнями розробити правила, які допомагають зменшувати шкідливий вплив на довкілля. розвивати логічне мислення, виховувати почуття відповідальності за долю рідної Землі, за майбутнє планети, дбайливе ставлення до природи, особисту відповідальність за охорону навколишнього

		середовища.
	Родинний проект «Славетні українці й українки. Як мої співвітчизники й співвітчизниці змінювалита змінюють світ на краще?».	Можна додати екологічну складову
<i>За типовою програмою НУШ 2</i>		
Волощенко О. В., Козак О. П., Остапенко Г. С. Я досліджую світ : підручник інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у2-х частинах). Київ : Світич, 2020.	Дослідницький проект «Павутинка на шкільному подвір'ї».	Формувати первинні уявлення учнів про тварин; розвивати вміння спостерігати за ними; виховувати любов до тварин і навколишнього світу.
	Міні-проект «Тваринка з Подільського зоопарку».	Формувати первинні уявлення учнів про тварин; розвивати вміння спостерігати за ними; виховувати любов до навколишнього світу.
	Виготовити Червону книгу України.	Показати вплив діяльності людини на довкілля; разом з учнями розробити правила, які допомагають зменшувати шкідливий вплив на довкілля. виховувати почуття відповідальності за долю Землі, за майбутнє планети, дбайливе ставлення до природи, особисту відповідальність за охорону навколишнього середовища
	Дослідницький проект «Чарівні квіти».	Формувати первинні уявлення учнів про рослини, виховувати любов до навколишнього світу
	Проект «Відомі пращури».	Можна додати екологічну складову
Волощенко О. В., Козак О. П., Остапенко Г. С. Я досліджую світ : підручник інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої	Дослідницький проект «Голоси вітру».	Показати вплив діяльності людини на довкілля; разом з учнями розробити правила, які допомагають зменшувати шкідливий вплив на довкілля. розвивати логічне мислення, виховувати почуття відповідальності за долю рідної

освіти (у 2-х частинах). Київ : Світич, 2020.		Землі, за майбутнє планети, дбайливе ставлення до природи, особисту відповідальність за охорону навколишнього середовища.
	Дослідницький проєкт «Спостереження за пташками».	Сформувати знання учнів про навколишнє середовище, взаємозв'язок людини з природою, розвиває інтерес до проблем екології, формує почуття бережливого ставлення до тваринного світу, бажання захищати, допомагати, дбати про чисельність та видовий склад птахів
	Дослідницький проєкт «Вирощування квасолі».	Формувати первинні уявлення учнів про рослини, про правила догляду за рослинами; розвивати вміння спостерігати за ними; виховувати любов до рослин і навколишнього світу
	Дослідницький проєкт «Надійний сховок».	Можна додати екологічну складову
	Дослідницький проєкт «Незвичайні мильні бульбашки».	Показати вплив діяльності людини на довкілля; разом з учнями розробити правила, які допомагають зменшувати шкідливий вплив на довкілля. розвивати логічне мислення, виховувати почуття відповідальності за долю рідної Землі, за майбутнє планети, дбайливе ставлення до природи, особисту відповідальність за охорону навколишнього середовища.
	Створити плакат «Мої успіхи за рік».	Можна додати екологічну складову
Я досліджую світ : підручник інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої освіти(у 2-х частинах). Вдовенко В. В., Котелянець Н. В., Агєєва О. В. Київ : Грамота, 2020.	Проєкт «Славетні українці»	Можна додати екологічну складову
	Проєкт «Пізнаю себе»	Можна додати екологічну складову. Показати вплив діяльності людини на довкілля; разом з учнями розробити правила, які допомагають зменшувати шкідливий вплив на довкілля.

У підручниках «Я досліджую світ» (у 2-х частинах) частина 1 – Н. М. Бібік, Г. П. Бондарчук; частина 2 – М. М. Корнієнко, І. Т. Зарецька, С. М. Крамаровська – учні знайомляться з поняттями «проект», «колективний проект», «дослідницький проект». Етапи роботи над проектом: визначити тему та мету, скласти план роботи над проектом; знайти різноманітні матеріали по темі проекту; продумати кінцевий результат проекту (креслення, вироби); переглянути зібраний матеріал, вибрати той, який найкраще висвітлює тему проекту; скласти результат проекту, написати невелику розповідь, щоб продемонструвати результати своєї роботи. Якщо це колективний проект, то ці етапи доповнюються об'єднанням та розподілом обов'язків (підручник 2 класу).

У підручнику «Я досліджую світ» для 2 класу загальної середньої освіти (у 2-х частинах) частина 1 – І. В. Грущинська, З. М. Хитра; частина 2 – Н. В. Морзе, О. В. Барна план роботи над проектом зазначено на обкладинці у вигляді запитань на тему, на які потрібна відповідь та реєстрація. Наприклад, проект «Які птахи взимку прилітають до моєї годівниці?». Питання щодо подальшої реалізації проекту:

1. Чому птахам взимку потрібна допомога?
2. Які птахи зимують у моєму регіоні?
3. Що таке годівниці?
4. Разом з ким і як ми зробили годівницю?
5. Який корм для птахів я ставлю в годівницю?
6. Які птахи найчастіше приходять до моєї годівниці?

У підручниках «Я досліджую світ» (у 2-х частинах) Т. Г. Гільберг, С. С. Тарнавська, Л. В. Груб'ян, Н. М. Павич та О. В. Волощенко, О. П. Козак, Г. С. Остапенко хід роботи надається проектам, крок за кроком конкретизується виконання завдань (1-3 класи).

У всіх інших підручниках проєкти екологічного спрямування представлені у вигляді завдання. План роботи та її організація не визначені (1-3 класи).

Аналіз підручників дає зрозуміти, що навчальний матеріал у підручниках за програмою О. Я. Савченко представлено більш структуровано, є взаємне посилання на відповідні частини, якщо вивчається тема (об'єкт, явище, процестоцо), загальна для всіх галузей. У першому класі виконуються завдання проєктного характеру, але визначення не використовується в процесі роботи. Поняття «проєкт» вводиться наприкінці другого класу. Пояснюється його структура, етапи роботи, вимоги та загальна характеристика. Робота над проєктом ведеться за всіма правилами. Третій клас має чітко визначені теми проєктів, конкретизується хід роботи. Предмет має інтегрований характер, переважно поєднуючи природне поле з мистецькими дисциплінами, досить часто зустрічаються лінгвістичні та літературні завдання. Натомість програма Р. Б. Шияна має більш загальну структуру дослідження. Зміст, реалізований у підручниках, більше відповідає багатопрофільному, а не інтегрованому. Вибирається тема (об'єкт, явище, процес тощо), яка розглядається з позицій різних галузей, а також доступні мономодулі з однієї галузі. Вдало поєднувати зміст різних галузей з технологічним, коли об'єкт дослідження виготовляють/моделюють самі діти. Концепція проєкту чітко не розглядається, вона вводиться у другому класі, до цього діти працюють із завданнями типу проєкту. Теми різноманітні, інтегровані переважно з мистецькими дисциплінами, мовою та літературою.

Загалом підручники адаптовані для використання на уроках інтегрованого курсу проєктної діяльності «Я досліджую світ».

Отже, загалом сучасний державний стандарт, навчальні програми, підручники інтегрованого курсу «Я досліджую світ» створюють дидактичні можливості для проєктної діяльності учнів початкової школи.

Використання сучасного підручника «Я досліджую світ» у процесі навчання учнів допоможе вчителю забезпечити реалізацію завдань Концепції Нової української школи і сформуванню у дітей проєктні уміння: навички знаходження нової інформації, розвитку здібностей до критичного і творчого мислення, планування, створення та представлення власних думок, забезпечити соціалізацію школяра.

3.2. Ефективність впровадження проєктної технології з метою формування екологічної компетентності молодших школярів

Сучасні педагогічні технології забезпечують новий підхід до навчання, виховання та формування особистості учня. Традиційна система навчання недостатньо орієнтована на індивідуальність учня, тому необхідно знаходити нові форми та методи. Метод проєктів зараз вважається інноваційною технологією сучасного світу, оскільки він дозволяє учням ефективно формувати основні компетентності: здатність до пізнання, самоосвіти, організованості, творчого та критичного мислення, співпраці, спілкування, презентації власних досягнень і т. п.

Метою освітнього проєктування ждя учителя є створення таких умов підчас навчального процесу, в яких результатом є індивідуальний досвід проєктної діяльності учня. Робота над проєктом – це практика особистісно-орієнтованого навчання у процесі роботи учня на основі його вільного вибору з урахуванням його інтересів.

Завдяки активному навчанню застосовують методи, які стимулюють пізнавальну активність і самостійність учнів. Активність як риса особистості передбачає, що учень стає суб'єктом діяльності й керує своїм власним розвитком з урахуванням загальнолюдських цінностей, вимог суспільства. Стан активності виявляється в психологічному настрої діяльності учня: зосередженості, увазі, розумових процесах, в інтересі до самостійної праці, особистісній ініціативі. Використання активних форм і методів навчання

безперечно мають багато переваг. Вони відкидають одноманітність, посилюють інтерес до предмета, навчання, розвивають творче, продуктивне мислення, вчать культури спілкування, поліпшують міжособистісні взаємини, краще реалізують єдність навчання, виховання і розвитку учнів. Уміння і бажання навчатися — це той фундамент, який має закласти учитель. Тому перед кожним уроком необхідно шукати відповідь на запитання: як побудувати навчальну роботу, щоб вона викликала емоційне піднесення у школярів, неодмінно позитивно впливала на їхні почуття і мислення, збагачувала їх досвідом самостійних пошуків та роздумів. Учні мають усвідомлювати, що в майбутньому вони самі братимуть безпосередню участь у вдосконаленні науки і виробництва, діятимуть самостійно, а не за підказкою. Адже не можна жити за готовими рецептами. Вважаємо, що дітей обов'язково потрібно навчити відповідати і ставити запитання один одному. Для цього використовуємо ситуації, що носять мотиваційний характер відносно необхідності володіння інформаційними компетентностями й інформаційною культурою. У роботі намагаємось вчити учнів порушувати актуальні проблеми нашого сьогодення (наприклад, екологічні), пов'язувати матеріал з очевидними явищами життя, пропонуємо спробувати вирішити ці проблеми у парах, групах. Вважаємо, що одним із кращих засобів формування та розвитку життєвих компетентностей учнів є проєктна діяльність, яка сприяє розвитку ініціативи, самостійності, організаторських здібностей, стимулює процес саморозвитку. Під час використання проєктної технології формуються компетентності, яких потребує життя:

- соціальні (вміння працювати в групі);
- інформаційні (вміння самостійно здобувати інформацію);
- комунікативні (вдосконалення спілкування в групі);
- вміння вчитися (саморозвитку та самоосвіти).

Використання методу дає змогу реалізувати особистісно орієнтований і діяльнісний підходи в освіті учнів. Самостійне здобування знань, їх

систематизація, вміння орієнтуватися в інформаційному просторі, бачити проблему і приймати рішення відбувається саме через метод проєкту.

В рамках написання дипломної роботи було проведено дослідження використання методу проєктів у початковій школі. Експеримент проводився на базі закладу загальної середньої освіти № 25 м. Чернігова. Було задіяно 60 учнів молодшої ланки (Додаток Б-В).

Здобуті результати нашого дослідження на констатувальному етапі педагогічного експерименту дали підстави для висновку про необхідність удосконалення форм і методів впровадження проєктного методу для молодших школярів під час вивчення матеріалу екологічного спрямування на уроках «Я досліджую світ». Виявлені суперечності між можливостями молодших школярів і станом викладання ЯДС в шкільній педагогічній практиці підтвердили необхідність наукового обґрунтування та впровадження особистісно орієнтованих технологій з метою формування екологічної компетентності учнів початкових класів.

Для визначення рівня сформованості екологічної компетентності молодших школярів на початковому етапі учням експериментальної групи були запропоновані питання анкети. При цьому метод анкетування використовувався в поєднанні з методом інтерв'ю (Додаток Б). Одержані результати порівнювалися із аналогічними показниками учнів контрольного класу, які працювали за традиційною методикою навчання. На початку експерименту ми провели контрольні зрізи з метою визначення рівня сформованості екологічної компетентності учнів обох класів.

На основі рекомендацій щодо норм оцінювання знань, умінь і навичок молодших школярів з природознавчої освітньої галузі, рекомендованих Міністерством освіти України нами було визначено наступні критерії та рівні оцінювання щодо екологічної компетентності:

а) «високий рівень»

- учень глибоко, ґрунтовно, послідовно розкриває зміст екологічних завдань;

- висловлені твердження ілюструє прикладами з власних спостережень;
- без допомоги вчителя аналізує, порівнює, класифікує предмети і явища природи, застосовує на практиці набуті знання;

б) «достатній рівень»

- учень легко орієнтується на місцевості, робить необхідні висновки;
- фіксує результати спостережень природи рідного краю і самостійно, акуратно їх оформляє;

- з легкою допомогою вчителя аналізує, порівнює, класифікує предмети і явища природи, застосовує на практиці набуті знання;

б) «середній рівень».

- при викладі матеріалу учень припускається незначних помилок, йому важко ілюструвати відповідь прикладами з власних спостережень;

- переважає інколи поверхнева обізнаність в галузі екологічних знань;
- робить неповні узагальнення та висновки,

в) «початковий рівень»

- екологічні знання поверхневі;
- учневі важко (або він зовсім не може) самостійно підтвердити відповідь прикладами;

- відповідь непослідовна, фрагментарна, неточна.

З метою визначення рівня сформованості екологічної компетентності учнів обох класів були запропоновані завдання з предмета «Я досліджую світ».

Завдання були запропоновані такі:

1. Що таке природа?
2. Що природа дає людині?
3. Назвіть рослини нашої місцевості, які занесені до Червоної книги нашої країни?
4. Які тварини занесені до Червоної книги нашої країни?

5. Які комахи з'являються навесні першими?
6. Назвіть лікарські рослини.
7. Як оцінюєте стан довкілля у вашій місцевості?
8. Як людина руйнує природу?

Відповіді учнів питанням «Що таке природа?» Як очевидно в обох класах, більшість учнів немає повного уявлення, що таке природа.

Серед компонентів природи учні називали рослини, тварини, ґрунт, людина, також були названі повітря і вода.

На друге питання «Що природа дає людині?», більшість учнів не змогли дати відповідь. Лише деякі називають птахів, ліки, одяг, меблі. Проте не називають паливо, чисте повітря.

Відповіді на наступне питання: «Назвіть рослини своєї місцевості, які підпадають під охорону», свідчить про недостатню поінформованість учнів щодо цих знань. Серед відповідей учнів значна кількість була невірною (наприклад: кульбаба, подорожник і інші). Деякі учні не змогли дати відповідь на дане питання.

З відповідей учнів на наступне питання: «Які тварини занесені до Червоної книги нашої країни?». Як очевидно, що більшість учнів немає уявлення про тварин, які охороняються в нашій країні. Було названо такі тварини, як бобер, беркут, олень, проте багато учнів не дали повних і точних відповідей.

Відповіді учнів на питання «Які комахи з'являються навесні першими?». За результатами анкетування учні обох класів не змогли відповісти на питання.

На питання: «Як ви оцінюєте стан довкілля у вашій місцевості?», більшість учнів оцінюють стан природи як задовільний, проте значна кількість учнів вважає її незадовільним. Це з погіршенням екологічної обстановки і з великою інформованістю школярів про екологічні проблеми.

Відповіді учнів на питання: «Як людина руйнує природу?» свідчать, що учні недостатньо повно усвідомлюють вплив людини на природу.

Відповіді учнів на питання: «Що можуть зробити діти для охорони природи?». Більшість школярів відзначають огороження мурашників, посадка дерев, тобто вони добре ознайомленні з даним питанням.

Загальні результати відображені в діаграмі (рисунок 3.1).

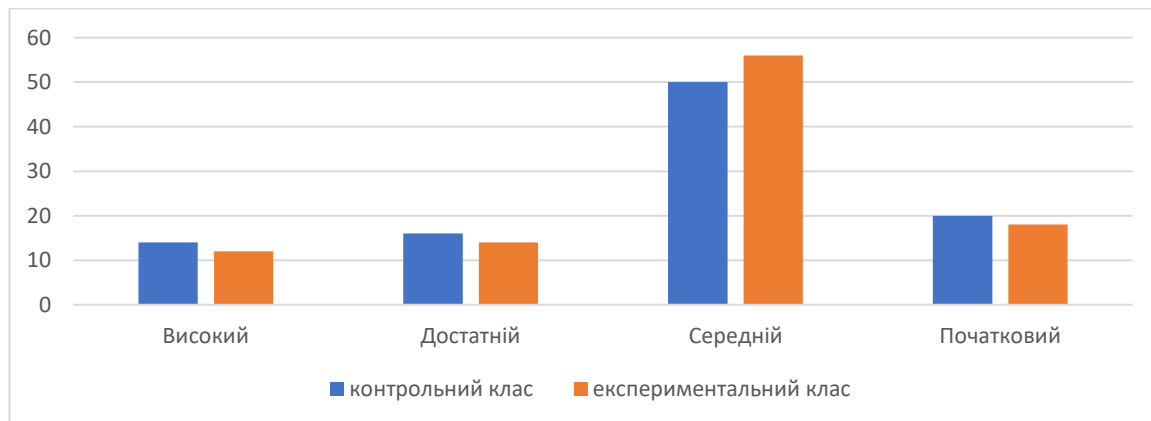

Рис. 3.1. Рівні сформованості екологічної компетентності молодших школярів на початковому етапі, %

Дані рис. 3.1. показують, що якість виконання завдання в експериментальному і контрольному класах приблизно однакова. В експериментальному класі кількість учнів, що виконали завдання на високий рівень становить 12%, що на 2% менше, ніж у контрольному класі, а на достатній рівень у експериментальному класі виконали завдання на 4% більше, ніж у контрольному класі.

Аналіз отриманих даних переконав нас у тому, що рівень екологічної компетентності молодших школярів, особливо такого його компонента, як екологічні знання дуже низький. У зв'язку з цим нами було зроблено припущення про те, що використання проєктної діяльності в процесі формування екологічної компетентності молодших школярів може в доступній та цікавій формі розкрити сутність сучасних проблем екології, сприяти нагромадженню екологічних знань; розвивати творчу та ділову

активність, готовність до екологічної діяльності; виховувати почуття відповідальності за природу як національне багатство, основу життя на Землі.

Дослідивши стан впровадження проєктних технологій в учнів 3-х класів сучасної початкової школи, виявивши при цьому недоліки та встановивши їх причини, було проведено формувальний етап педагогічного експерименту – впровадження проєктної діяльності на уроках курсу «Я досліджую світ» в третьому класі з метою екологічного виховання дітей.

Був розроблений екологічний проєкт «З турботою про майбутнє мого міста».

Проблема: Рятуємо чисте повітря. Рятуємо воду. Рятуємо рідкісних птахів й тварин. Рятуємо землю. А також рятуємо небо. Поки ще не пізно і можна ще, щось зберегти.

Мета даного проєкту: формування в учнів почуття гордості, любові до Чернігова, виховання дбайливого ставлення до природи, культурних, історичних та архітектурних пам'яток рідного міста;

Завдання:

- виявлення екологічних проблем міста, залучення учнів до їх розв'язання, до збереження та перетворення території свого двору, вулиці, мікрорайону, міста;

- об'єднання зусиль учнів для вивчення екологічного стану Чернігова;

- дати можливість учням набути досвіду самостійної творчої діяльності, необхідної для подальшого життя;

- розвивати творчість учнів і навички роботи з різними джерелами інформації;

- заохочувати до спільної роботи батьків.

Також відбувся захист міні проєктів. Учні були об'єднані у чотири підгрупи кожна з якої мала можливість презентувати свій проєкт. Перша група підготувала проєкт під назвою «Охорона повітря мого міста», учні розповіли

що таке повітря , для чого воно нам потрібне і що його забруднює в нашому місті.

Друга група презентувала проєкт «Охорона води в моєму місті», діти розповіли про стан питної води в місті, також розповіли про забруднення річок міста і як з цим можна боротися.

Третя група презентувала не менш цікавий проєкт «Охорона рослин в моєму місті», учні розповіли про рослини які є в нашому місті, що занесенні до Червоної книги України. І як їх захищають в нашому місті.

Остання група готувала проєкт «Охорона тваринного світу мого міста», діти розповіли про тварин нашої місцевості, а особливо про тих які занесені до Червоної книги України і як ми можемо їм допомогти.

Учні усіх груп із задоволенням слухали кожну групу, переглядали презентації, які діти підготували разом з батьками.

В кінці експерименту ми провели контрольні зрізи з метою визначення позитивної динаміки рівня сформованості екологічної компетентності учнів обох класів.

З цією метою були запропоновані завдання з предмета «Я досліджую світ». Результати виконання завдань подані на рисунку.

Дані рис. 3.2 показують, що якість виконання завдання в експериментальному класі значно вища, ніж у контрольному у порівнянні з результатами на початку.

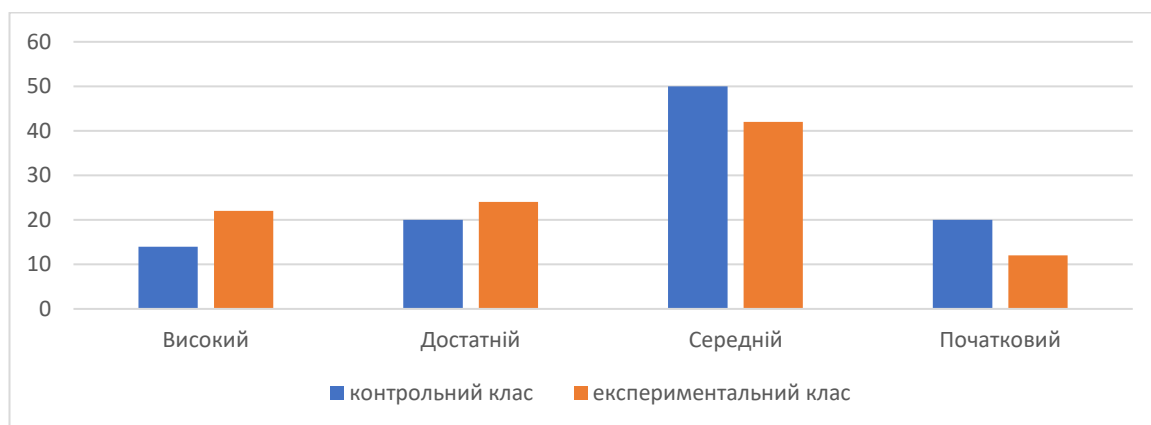

Рис. 3.2. Рівні сформованості екологічної компетентності молодших школярів на завершальному етапі, %

В експериментальному класі кількість учнів, що виконали завдання на високий рівень становить 22%, що на 8% більше, ніж у контрольному класі, а на достатній рівень у експериментальному класі виконали завдання на 4% більше, ніж у контрольному класі. На середній рівень у експериментальному класі виконали завдання на 8% менше, ніж у контрольному.

Наведені результати контрольних зрізів свідчать про те, що застосування методу проєктів забезпечить підвищення ефективності процесу екологічного виховання дітей молодшого шкільного віку, оптимально сприяє розвитку пізнавальних інтересів учнів молодшого шкільного віку.

На завершальному етапі формувального експерименту у контрольному та експериментальному класах було проведено контрольний зріз, мета якого – порівняти результати, отримані на констатувальному етапі дослідження, з даними формувального етапу та виявити ефективність впровадження проєктних технологій з метою екологічного виховання молодших школярів.

Після проведення формувального етапу дослідження нами було проведено бесіди з учителями початкових класів, які засвідчили, що діти стали краще засвоювати навчальний матеріал, зріс якісний рівень їх знань, умінь і навичок. Учні із задоволенням виконували вправи екологічного спрямування, навіть складні. Діти, які раніше мали прогалини в знаннях, на рівні з іншими включались в роботу й покращили свої результати.

3.3. Методичні рекомендації щодо використання проєктної технології в процесі формування екологічної компетентності учнів початкової школи

Навчальний проєкт дозволяє поєднати пізнавальну, дослідницьку та перетворювальну діяльність, що відкриває можливості для врахування індивідуальних особливостей учнів під час розподілу завдань між учасниками

навчального проєкту. Необхідно навчати школярів брати на себе ту роль у роботі групи, яка їм цікава, яку вони можуть виконати. Мета проєктної діяльності: створення умов, за яких учні самостійно й охоче отримують знання з різних джерел, вчать користуватися ними для розв'язання нових, пізнавальних і практичних завдань, удосконалюють комунікативні вміння, працюючи в різних групах, розвивають дослідницькі вміння та аналітичне мислення. У процесі проєктного навчання вчитель виступає у ролі консультанта, координатора. Основні завдання проєктної діяльності: формування в учнів навичок самостійної діяльності, застосування знань у нестандартних ситуаціях; формування комунікативних умінь та навичок, навичок науково-дослідної роботи.

Успішна організація проєктування вимагає:

- наявності освітньої проблеми, достатньо складної та актуальної, щоб задовольнити навчальні запити та життєві потреби учнів;
- пошуку розв'язання проблеми дослідницького характеру; висунення та перевірки гіпотез; обґрунтування висновків;
- емоційної забарвленості освітнього процесу; створення ситуації успіху (зацікавленості, подиву, бажання дослідити поставлене питання);
- активізації психічної діяльності учнів (мислення, уваги, пам'яті, мовлення, волі);
- структурування діяльності відповідно до класичних стадій проєктування, що адаптовані до особливостей навчання в 3-4 класах;
- моделювання вчителем умов для виявлення учнями навчальної проблеми;
- самодіяльного характеру творчої активності учнів;
- практичного і теоретичного значення результату та готовності до практичного застосування цього результату;
- широкого використання на уроках парної та групової форм організації навчальної діяльності учнів;

- гуманізації взаємодії вчителя і учня;
  - міжособистісного спілкування;
  - підтримання стосунків відвертості, довіри, поваги одне до одного;
- створення соціально-педагогічних умов для самоствердження кожної дитини в учнівському колективі;
- стимулювання учнів до висунення альтернативних припущень і здогадів;
  - створення учням умов застосування нових знань та уявлень до осмислення широкого кола ситуацій і явищ для оцінювання їхнього прикладного значення;
  - підбиття підсумків проєктної діяльності, мета якої – усвідомлення учнями своїх успіхів і недоліків.

Важливим у проєктній діяльності є вибір тем. Вони мають бути близькими світосприйняттю учнів, актуальними, такими, що базуються на опанованому програмовому матеріалі і водночас забезпечують розширення уявлень учнів з теми, що вивчається, сприяти розвитку творчості, зумовлювати досяжність очікуваного результату.

Висновки до третього розділу

Навчальний проєкт як інструмент залучення учнів до пошуково-дослідницької діяльності й організаційна форма, що сприяє набуттю як предметних, так і ключових компетентностей, став візитівкою інноваційних змін, які увійшли в шкільну практику.

Формувати екологічну компетентність учнів ми зможемо лише тоді, коли екологічне виховання стане складовою частиною всіх без винятку сторін навчальної діяльності. У роботі з учнями початкових класів вирішується проблема дбайливого, господарського ставлення до природи та охорони навколишнього середовища. Використовувати екологічний потенціал кожного навчального предмета – обов'язок класовода. Тільки озброївши учнів

науковими знаннями про об'єкти й явища природи, ми закладаємо основу для їхнього екологічного виховання. Адже захищати і любити можна передусім те, що добре знаєш.

ВИСНОВКИ

1. Освітній процес у початковій школі відповідно до Концепції «Нова українська школа» спрямовується на використання компетентнісного, діяльнісного та інтегративного підходів до навчання кожної дитини. Якісній реалізації цих підходів сприяє метод проєктів. Проєктна діяльність дозволяє інтегрувати знання, розвинути ефективні засоби самостійної навчальної діяльності, поєднати теоретичні та практичні складові діяльності учнів, дозволяє особистості дитини розкрити, розвинути й реалізувати свій творчий потенціал. В організації роботи над навчальними проєктами слід дотримуватися принципів: системності, активності, продуктивності, технологічності (виконання взаємозумовлених навчальних дій у чітко визначеній послідовності); саморозвитку; урахування набутого учнем досвіду; зв'язку дослідження з реальним життям; співробітництва й партнерства. За таких умов проєктна діяльність сприятиме загальному розвитку учнів, формуванню в них предметних та ключових компетентностей, наскрізних умінь за умови пробудження в кожного власної позиції «хочу – можу – буду».

2. Метод проєктів спрямований на розвиток в учнів пошукових навичок, формування у них здатності самостійно конструювати свої знання, вміння орієнтуватися в інформаційному просторі, побачити, сформулювати та вирішити проблему. Робота над проєктом є інноваційною: вона вимагає від учнів застосовувати нові знання на основі раніше вивченого матеріалу; розвиває здатність діяти та приймати рішення самостійно або в команді та

вирішувати конфлікти; шукати, складати та застосовувати нову інформацію з різних джерел, використовуючи сучасні технології для виконання конкретних завдань; розвиває критичне мислення та прагнення до творчості та саморозвитку; формує бажання та вміння самостійно вчитися. Серед суб'єктивних причин, що впливають на ефективність методу проєкту, слід розглядати проблему визначення вчителем цілей навчання, розвитку та виховання.

3. Метод проєктів підсилює та заохочує щире прагнення учнів до навчання, а, отже, на практиці є надзвичайно ефективним. Проєктування завжди особистісно орієнтоване та дозволяє вчитися на власному досвіді й досвіді інших учасників у конкретній справі, а не вдаватися у навчальну діяльність. У проєкті учні стають основними дійовими особами освітнього процесу, вони є рівноправними учасниками творчого колективу. Це дозволяє їм об'єднуватися за інтересами, забезпечує різноманітність рольової діяльності. Метод проєктів дає можливість залучати до навчального процесу не тільки дії та думки школярів, але й їхні почуття. Написання проєктної роботи дає змогу учням переконатися в тому, що отримані знання - це, насамперед, засіб пізнання подій, процесів, явищ, що відбуваються у сучасному світі і їх можна активно використовувати на практиці.

4. Використання методу проєктів у освітньому процесі сприяє кращому засвоєнню екологічних знань у школярів, а також виробленні у них вмінь самостійно шукати та користуватися різними джерелами інформації. Проєктування заохочує та підсилює прагнення до навчання з боку учнів, тому що воно має високий мотиваційний потенціал, дає змогу вчитися на власному досвіді й досвіді інших у конкретній справі. Застосування учителем проєктної технології сприяє виробленню у дітей практичних навичок та враховує індивідуальні особливості кожного учня, сприяє творчому розвитку не лише школярів, але й педагогів.

5. Використання методу проєктів під час екологічного виховання

учнів початкової школи, що використовується в рамках інтегрованого курсу «Я досліджую світ», найкраще відповідає вимогам Нової української школи: учні набувають вміння працювати в команді, розподіляти обов'язки; аналізувати результати діяльності; відчувати себе членом команди; сприяє формуванню навичок аналітичного погляду на екологічну інформацію, її узагальнення, систематизації тощо. Орієнтація української освіти на інтеграцію її основних принципів у національну освітню політику дасть змогу позбутися споживчого ставлення до освіти, ізоляції від екологічних реалій та проблем. Інтегроване навчання загалом орієнтоване на розвиток особистості молодшого школяра, формування його готовності до реального життя, швидкі зміни, творче мислення, критичний аналіз світу та себе в ньому, на постійне оволодіння новою діяльністю та спілкуванням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвілі Ш.О. Духовна основа освіти. [Електронний ресурс] – Джерело доступу : <http://gumanpedagog.org.ua>
2. Безпалько О. В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді : теоретико-методичні основи : монографія. Київ : Науковий світ, 2006. 363 с.
3. Вербицький В.В. Соціально-педагогічна концепція екологічної освіти. Початкова школа. 2007. № 6. С. 1 – 6.
4. Волкова Н.П. Педагогіка. Київ : Вид. центр “Академія”, 2001. 576 с.
5. Волковська Т. Проектування як метод особистісно орієнтованого навчання. Початкова школа. 2006. №40. С.9-10.
6. Гільберг Т. Г. Проектна діяльність учнів на уроках природознавство. Учитель початкової школи. 2013. № 5. С. 46–48.
7. Гільберг Т., Павич Н., Бучківська Г., Греськова В. Нова українська школа: технологічна освіта у початковій школі. Київ, 2021. [Електронний ресурс] – Джерело доступу : <https://nuschool.com.ua/lessons/world/technological/11.html>
8. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник Київ : Либідь, 1997. 430 с
9. Державний стандарт початкової освіти. Київ. ТД «Освіта-Центр+», 2018.-240с.
10. Додусенко Н.О., Нетужилова І.В. Проектна діяльність у початковій школі. Харків : Вид.група «Основа», 2010. 223с.
11. Екологічна компетентність учителя Нової української школи. Навчально–методичний посібник в таблицях і схемах / Упорядники Коваль О. В., Погасій І. О. – Чернігів : НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2019. – 40 с.
12. Зеленська О. Використання інноваційних технологій на уроках у початковій школі. Початкова школа. 2013. № 15. С.47-48.

13. Іщенко Л. Наступність в екологічному вихованні. Початкова школа. 1998. № 9. С. 31 – 34.
14. Казанішева Н.В. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до екологічного виховання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 . Київ, 2011. 256 с.
15. Киричук О.В. Основні принципи і структура організації виховного процесу в школі. Рідна школа. 2001. № 12. С. 3 – 11.
16. Комар О. Навчання школярів з а інтерактивними методами. Рідна школа. № 5. 2006. С. 57 – 60
17. Коменський Ян Амос. Вибрані педагогічні твори : у трьох томах. Т. 1. Велика дидактика ; під ред. з біограф. нарисом і примітками проф. Красновського А. А. Київ : Радянська школа. 1940. 248 с.
18. Крамаренко А. Методика викладання освітньої галузі «Людина і світ» : навч. посіб. Донецьк : Юго-Восток, 2009. 347 с.
19. Крисаченко В.С. Мостяєв О.І. Україна : природа і люди Київ : НІСД, 2012. 623 с.
20. Кудикіна Н.В. Теоретичні засади педагогічного керівництва ігровою діяльністю молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки”; Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 2004. 41 с.
21. Левків С.П. Формування екологічної компетентності учнів на уроках біології // Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном : збірник наукових праць / за заг. ред. д.п.н., проф. С. С. Вітвицької, к.п.н., доц. Н. М. Мирончук. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – с.
22. Луцик Д. Проблема інтеграції навчально-виховного процесу в початкових класах, шляхи її розв’язання. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції “Шляхи інтеграції навчально-виховної роботи в початкових класах”. Дрогобич, 2008. С. 5 – 8

23. Максименко С.Д. Психологічний супровід особистісного розвитку школяра. Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Вип. 2. Кам'янець-Подільський : “Аксіома”, 2008. С. 3 – 11.

24. Манько В.М. Дидактичні умови формування у студентів професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін. Соціалізація особистості : зб. наук. пр. Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова. Київ : Логос, 2000. Вип. 2. С. 153 – 161.

25. Метод проєктів: особливості застосування в початковій школі. Посіб. для вчителів початкових класів, слухачів курсів підвищення кваліфікації, студентів педагогічних факультетів вищих навчальних закладів. Київ : Видавництво Київського міського педагогічного університету імені Б.Д.Грінченка. 2009. 42 с.

26. Михайлишин Р. Метод проєктів у початковій школі як педагогічна технологія. Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. 2016. Вип. 30. С. 43-53

27. Мойсеюк Н.Є Педагогіка. Навчальний посібник. 5-е видання, доповнене і перероблене. Київ, 2007. С. 293–299

28. Нагорна Г.І. Реалізація краєзнавчого принципу в навчально-виховному процесі. Початкова школа. 2019. № 7. С. 42 – 45.

29. Опанасенко Н. Особистісно орієнтований підхід у підготовці вчителя початкової школи в умовах кредитно-модульної системи навчання. Проблеми підготовки сучасного вчителя : зб. наук. пр. Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини ; ред. кол. : Побірченко Н.С. (гол.ред.) та ін. Умань : ПП Жовтий, 2011. Вип. 3. С. 325 – 333.

30. Організація проєктної діяльності екологічного спрямування в початковій школі : навчально–методичний посібник / Упорядники: Коваль О. В., Карпенко О. Ф. – Чернігів: Десна Поліграф, 2020. – 96 с

31. Освітні технології : Навч.-метод. посіб./ О.М.Пехота, А.З.Кінтенко, О.М.Любарська та ін.; За заг.ред. О.М.Пехоти. Київ : А.С.К., 2002. 255с.
32. Освітні технології у короткому викладі: навч.-метод. посіб. / О. І. Янкович та ін. Тернопіль: Астон, 2013. 160 с.
33. Підласий І.П. Практична педагогіка або три технології : інтерактивний підручник [для педагогів ринкової системи освіти]. Київ : Слово, 2014. 616 с.
34. Подмазін С. Особистісно орієнтована освіта (соціально-філософський аналіз) : дис. ... докт. філос. наук : 09.00.03 “Соціальна філософія та філософія історії”. Дніпро, 2006. 446 с.
35. Пустовіт Н.А. Типи екологічної поведінки школярів. Освіта для стійкого розвитку : деякі аспекти історії та теорії. 2010. № 6 (2). С. 1 – 3.
36. Скребець В. Екологічна психологія. Психолог. 2006. № 9. С. 5 – 7.
37. Скребець В. Екологічна свідомість : історичний розвиток, сучасний стан, психологічна діагностика. Чернігів, 1997. 66 с.
38. Слесик К.М. Формування умінь спілкування молодших школярів у позакласній навчально-виховній роботі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Харків, 2002. 256 с.
39. Стахів Л., Колток Л. Методика викладання природознавства: підручник. Дрогобич : Вид. відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2014. 212 с
40. Талгіна О. В. Метод проектів на уроках біології. Харків : Ранок, 2011. 160 с
41. Танська В.В. Методика навчання природознавства в початковій школі : навч.-метод. посіб. Житомир, 2014. 236 с
42. Трубник І.В. Формування в дітей старшого дошкільного віку екологічно мотивованої поведінки. Зб. наук. пр. Бердянського державного педагогічного університету. № 2. Бердянськ : БДПУ, 2015. 213 с.

43. Федоренко О. І., Бондур О. І. Основи екології. Підручник. Київ : Знання, 2016. 544 с.
44. Філончук З. В. Інтегровані проекти. Екологічна безпека та сталий розвиток: навч.-метод. посіб. Харків: ВГ «Основа», 2018. 160 с
45. Фіцула М.М. Педагогіка. Київ : “Академія”, 2002. 528 с.
46. Хилько М.І., Кушерець В.І. Екологічна безпека України: у запитаннях та відповідях. Київ : Знання України, 2020. 144 с.
47. Чепіль М.М. Дудник Н.З. Педагогічні технології: Навч. посіб./М.М.Чепіль,, Київ : Академвидав, 2012. 224с.
48. Чернецька Т.І. Сучасний урок : теорія і практика: навч. посібник. Київ : ТОВ « Праймдрук», 2011. С.129-139.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для вчителів

Шановний учасник опитування, просимо Вас відповісти на представлені нижче питання. Ваші відповіді допоможуть в дослідженні проблеми використання проєктної діяльності в навчальному процесі. Опитування має анонімний характер, і отримані дані будуть використані тільки в узагальненому вигляді.

Оберіть один варіант відповіді.

1. Стаж Вашої педагогічної діяльності

- a) 0-3 роки;
- b) 4-10 років;
- c) 11-20 років;
- d) понад 20 років.

2. Чи знайомі ви з поняттям «проєктне навчання»?

- a) це метод, навчаючись за яким, учні, певний час досліджуючи і реагуючи на справжні, цікаві та складні питання, отримують потрібні знання та навички.
- b) якісний метод дослідження, який дає можливість вивчати людей у їхньому природному середовищі, у повсякденних життєвих ситуаціях.
- c) відтворення якого-небудь явища або спостереження за новим явищем у певних умовах з метою вивчення, дослідження.

3. Яке твердження найбільшою мірою відображає Ваш досвід використання проєктної технології у власній педагогічній діяльності?

- a) ніколи не використовував;
- b) намагався використати, але не дуже успішно;
- c) успішно використовував один чи кілька разів;
- d) постійно та успішно використовую.

4. Чи вважаєте Ви, що дана технологія є ефективнішою за

традиційні технології навчання у професійній освіті у більшості випадків?

- a) так;
- b) ні.

5. Чи вдосконалюєте Ви своє вміння володіння проєктною технологією?

- a) так;
- b) ні.

6. Яким чином Ви удосконалюєте своє вміння володіння проєктною технологією?

- a) вивчаю наукову літературу;
- b) втілюю більше проєктів на практиці;
- c) вивчаю досвід педагогів і використовую отримані знання на практиці;
- d) свій варіант.

7. Чи вважаєте Ви доцільним використання проєктної технології на уроках «Я досліджую світ»?

- a) так;
- b) ні.

8. Чи допомагає проєктна діяльність краще засвоїти матеріал в процесі викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ»?

- a) так;
- b) ні;
- c) частково.

9. У чому Ви бачите перевагу проєктного навчання для екологічного виховання учнів?

- a) активізується творча діяльність учнів;
- b) робота в групі;
- c) є кінцевий результат (журнал, презентація, проєкт);

d) свій варіант.

10. У чому, на Ваш погляд, полягають недоліки (обмеження) проєктної технології навчання?

- a) реалізація проєкту вимагає багато часу;
- b) не всі учасники проєкту зацікавлені у його створенні;
- c) неможливо спланувати кінцевий результат;
- d) свій варіант.

11. Які проєкти Ви здебільшого пропонуєте виконати учням?

- a) однопредметні
- b) багатопредметні,
- c) метапредметні.
- d) короткотривалі
- e) середньотривалі,
- f) довготривалі.

12. Які проєкти найчастіше Ви пропонуєте виконувати учням? Чому?

Дякую

Анкета для учнів (дослідження проводиться у 3 класі)

Клас _____

Оберіть один варіант відповіді.

1. Що таке проєкт?

- a) звичайний урок;
- b) пошук цікавої інформації, її опрацювання, створення результату;
- c) спостереження за явищами природи.

2. Чи цікаво Вам працювати з проєктом?

- a) так;
- b) ні.

3. Який етап роботи з проєктом для вас найбільш цікавий?

- a) опрацювання інформації;
- b) створення доповіді;
- c) виготовлення виробів, презентацій, малюнків;
- d) презентація результату.

4. Чи бажаєте Ви частіше працювати з проєктами?

- a) так;
- b) ні.

5. Чи допомагали вам батьки у створенні проєктів?

- a) так;
- b) ні.

6. Які проєкти з екологічною тематикою вам сподобались найбільше?

Анкета для учнів (дослідження проводиться у 3 класі)

Клас _____

*Дайте відповіді на питання.***1. Що таке природа?**

---

2. Що природа дає людині?

---

3. Назвіть рослини нашої місцевості, які занесені до Червоної книги нашої країни?

---

4. Які тварини занесені до Червоної книги нашої країни?

---

5. Які комахи з'являються навесні першими?

---

6. Назвіть лікарські рослини.

---

7. Як оцінюєте стан довкілля у вашій місцевості?

---

8. Як людина руйнує природу?
